سەرەتایەک بۆ خوێندنەوەیەکی نوێی مێژووی چەپی کوردی(عیراق)

ـ بەشی یەکەم ـ

ئەمجەد شاکەلی

تێبینییەکی پێویست:

خوێنەری هێژا، ئەم گوتارەی کە ئێستا دەیخوێنییەوە، ساڵی 1997 نووسیومە، بەڵام لەبەر ئەوەی دەرفەتی بڵاوبوونەوەی، بەسەریەکەوە و بە تەواوی و تا ئێستا بۆ نەڕەخساوە- دیارە لەبەر زۆر هۆ و لەپێش هەمووشیانەوە، نەڕەنجاندنی دڵی ئەم و ئەو، نەک لە لایەن خۆمەوە، بەڵکە لە لایەن ئەو بڵاوکراوە و گۆڤار و مانگنامە و شتانەوە، کە بۆم دەناردن، بۆ پەخشکردنەوە - ناچار بەش بەش و جار جار بڵاو کراوەتەوە. سەرەتا هاوڕێیانی بڵاوکراوەی(پەیام)، کە لە لەندەن دەردەچوو، چەند بەشێکیان لێ پەخش کردەوە. دواتر بەداخەوە (پەیام) داخرا. یەک بەشی دیکەی لە گۆڤاری(گزینگ)دا بڵاو کرایەوە و ئەویش ئیدی نەیتوانی درێژە بە بڵاوکردنەوەی بدات و بە گوێرەی تیۆری"ماڵی قەڵب سەر بە ساحێبێتی" گێڕدرایەوە بۆ خۆم. گۆڤاری(گوڵان)یش، کە لە کوردستان دەردەچێت، دوو بەشیان، لەوەی کە لە (پەیام)دا بڵاو کرابوونەوە، بڵاوکردەوە. ئەوانیش کە ئیدی زانییان بە قازانجیان نییە، دەستبەرداری بڵاوکردنەوەی بوون. دواتریش لە ماڵپەڕی (www.kurdistannet.org) دا و بە ماندووبوونی کاک عومەر فارسی بەرپرسیی، بوێرانە نۆ بەشی لێ بڵاو کرایەوە. لەگەڵ زۆر شوێنی دیکەشدا، گۆڤار و ڕۆژنامە، باسی بڵاوکردنەوەیم کردووە، وەلێ کەس، بۆ ئەوەی سەرێشە بۆ خۆی ساز نەکات، خۆی لەقەرە نەداوە. هەر جارەی، کە بەشێکیشی بڵاوکراوەتەوە، بەپێی توانست، گۆڕانگارییی تێدا کراوە، واتە لەگەڵ ئەوەی، کە لە 1997دا نووسراوە، گۆڕانی گەلێک بەسەردا هاتووە. هیوادارم بتوانم بە کاوەخۆ و هەرجارەی بڕێکی بگەیەنمە خزمەتتان.

****

لەو لەتەی باشووری کوردستان-کە شوێنە گرنگ و پرفەڕ و بەپیت و خێر و بەرەکەتەکانی وەک کەرکووک و خانەقین و شەنگار و زۆر شوێنی دیکە ناگرێتەوە- کە دەکرێ وەک ئەو ناوچە ئۆتۆنۆمییە قرتێندراو و هەڵپاچراو و نیوەچڵە سەیر بکرێ، کە لە 1974دا حوکوومەتی بەعس بە کوردی ڕەوا بینی، چونکە هەر هەمان ناوچەیە و ئێستاش لەژێر چەکمەی چەکدار و میلیشیاکانی کۆمەڵێک حیزب و تاقمدا دەناڵێنێت، زووزوو هەواڵی شەڕ و پێکدادان، لە نێوان هێزە چەکدارەکانی کورددا و بە تایبەت لە نێوان هێزەکانی پارتیی

دیموکراتی کوردستان و یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستاندا، دەگاتە بەر گوێی هەموو مرۆڤێکی ئەم سەر زەوییە –ئەوەی کە کورد و ئەو دەڤەرە دەناسێت، دەنا خەڵک هەن لە کوولەکەی تەڕیشدا ناوی کوردیان نەبیستووە- و ژیانی خەڵکی کوردی ئەو ناوچەیەش دەخاتە مەترسییەوە و گشت ئاواتێکیش لەگەڵ تەقاندنی هەموو فیشەکێکدا، گڕتێبەردەدا. ئەو دەڤەرەی، کە پارتیی دیموکراتی کوردستان و یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستان، فەرمانڕەوایی دەکەن، بە کردەوە بووە بە دوو لەتەوە و هەر حیزبێک لەوانە فەرمانڕەوای لەتێکیانە. هەرچەندە ئەو حیزبانە بۆ خۆیان نایانەوێ و ناوێرن، نێوی دەوڵەتی لێ بنێن و پێیان خۆشە هەر بە پاشکۆی عیراقەوە بمێنێتەوە، بەڵام ئەو دوو لەتە دەکرێ وەک دوو دەوڵەتۆکەی بچووک، یا هیچ نەبێت وەک دوو شت، کە لە دەوڵەتۆکە دەچن، لە قەڵەم بدرێن. ئەو بارەی ئێستا تا ڕادەیەک لە سەردەمی میرنشینەکانی کورد دەچێ، کە هەر میرێک فەرمانڕەوایی ناوچەیەکی دەکرد، ئێستاش میر گۆڕدراوە بە سەرۆک حیزبێکی سیاسی. پەیدابوونی ئەو بارەی ئێستای ئەو ناوچەیە و بەو شێوەیەی، کە هەیە و ئەو شەڕ و پێکدادانانە، بێجگە لە هەڵپەی دەسەڵات، ئەنجامی بیر و تێڕوانینێکی ناوچەگەرییانە و ناکوردستانییانەی هێزە سیاسییە کوردییەکانن. گەلەک کەس لەوانەی، لەمەڕ ئەو شەڕ و پێکدادان و ملانێیانەوە دەنووسن و باس دەکەن، پتر دەیانگێڕنەوە بۆ کەرتبوونی پارتیی دیموکراتی کوردستان لە ساڵی 1964دا. جەرجیس فەتحوڵڵا، لە بارەی ئەو شەڕەوە لە بەرسڤی ڕۆژنامەوانێکدا دەڵێ :"ئەو کوشتار و نەبەردانەی، ڕوویان داوە و ڕوو دەدەن، ناکرێ بە براکوژی باس بکرێن. ئەوە لەڕاستیدا شەڕێکە لە نێوان دوژمنانێکدا، کە هیچ هۆیەک بۆ دوژمنایەتییان نازانن(نییە)، بێجگە لەوەی، کە سەر بەم لایەنە یا سەرکردەیەتییەن، کە نەیار و ملانێکەری ئەو لایەنە یا سەرکردەیەتییەی دیکەیە. لەو شەڕەدا بێجگە لە سەپاندنی دەسەڵات و داگیرکردن و چەسپاندنی شوێن، هیچ نیازێکی دیکە نییە. چ مەسەلەیەکی نیشتمانی و ئارمانجێکی سیاسیی شەڕەفمەندانە نییە. ئەم شەڕە وەنەبێ ئێستا سەری هەڵدابێت، یەکەم تۆوی ئەم شەڕە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کێشەیەی، کە لەسەر ئەوەی کێ خاوەنی مافی ئەوەیە بە ناوی گەلی کوردەوە لە عیراقدا قسان بکات، واتە لە پلەی یەکەمدا سەرکردەیەتی بکات. ئەم شەڕە لەوەوە پەیدا بوو. ڕەنگە ڕەگوڕیشەی ئەم شەڕە بگەڕێتەوە بۆ 30 ساڵی ڕەبەق، کاتێک کە دووبەرەکی کەوتە نێو بزاڤی نیشتمانیی چەکداریی کوردەوە"[1]. فەتحوڵڵا، زۆر زیرەکانە بۆ مەسەلەکە چووە و بوێرانە و ڕاستگۆیانە لێی کۆڵیوەتەوە، بەڵام پێش دەستدانەچەک، شتگەلی دیکە لە ئارادا هەبوونە و دەبێ مرۆڤ خۆیان لێ نەبوێرێت. شەڕی نێوان پارتیی و یەکیەتیی، شەڕێکی دێرینە. ئەگەر بە شوێن سەرەتا و دەسپێکی ئەو شەڕەدا بگەڕێین، دەبێ ئاوڕێک لە مێژووی پارتیی دیموکراتی کوردستان، لە سەرەتای دامەزراندنییەوە تا ئەم دوایییە، بدەینەوە. شەڕی نێوان پارتیی و یەکیەتیی، نە شەڕی براکوژی و نە شەڕی خوشککوژی و نە شەڕی خزمکوژییە، بەڵکە شەڕی

---

[1] فتح الله، جرجيس، آراء محظورة في شؤون عراقية معاصرة، دارالشمس للطباعة والنشر، ستؤكهولم، 1994، ص 206.

دوو دوژمنی سەرسەخت و بە خوێنی یەک تینووە و ساڵانێکی دوور و درێژە لە ڕقەبەرایەتی و ملانێ و کوشتاردان و مەسەلەکەش ئەوەیە، کە کێ دەبێ دەمڕاست و خاوەن دەسەڵات بێت. ئەو شەڕە وەنەبێ کەفوکوڵێکی تازەبابەت و زادەی ئەوڕۆ و دوێنێ و پار و پێرار بێت، بەڵکە گەلێک لەوە کۆنترە و قووڵترە. ئەگەر ساڵی 1964، وەک جەرجیس فەتحوڵڵا و گەلەک کەسی دی پێیانوایە، بە دەسپێکی ئەو شەڕە دانێین، ڕەنگە بە تەنێ بیرمان لە لایەنی سەربازی و چەکبازی ئەو مەسەلەیە کردبێتەوە. بێگومان هەموو شەڕێک چ لە نێوان دوو کەسدا یا دوو دەستە و تاقمدا یا دوو دەوڵەتدا بێت، پێش ئەوەی پەلاماری یەکدی بدەن و دەست بدەنە یەخەی یەکدی، دەبێ بڕێک گومان لەیەک بوون و بە خراپە لە پاشملە باسکردنی یەکدی و ناوزڕاندن و شەڕەقسە و جنێوبەیەکدان و دەمەقاڵە و هێرش و پرۆپاگەندەی ڕادیۆیی و تەلەڤزیۆنی و نووسین و ڕاگەیاندنی دژی یەکدی و ئەو جۆرە شتانە ڕوو بدەن، ئەوجا کار لە کار بترازێ و توانستی گفتوگۆ و دەمەتەقە نەمێنێت، ئیدی زۆر و زەبر و تۆبزی و چەک دەبنە تاکەئامرازی چارەسەرکردنی کێشەی نێوان هەردوو لا. بێگومان زۆر و زەبر و تۆبز و چەک، ئامرازی چارەسەرکردنی هیچ کێشەیەک نین. زۆر و زەبر و تۆبز و چەک، کاردانەوەیەکی کرچ و کاڵ و نەڕەسیو و زارۆکانەیە و بۆ مرۆڤێکی خاوەنئاوەز و هۆشیار و پێگەیشتوو، کارێکی نەکردەنی و نابەجێیە، چونکە شەڕ نیشانەی خۆڕانەگرتن و خۆکۆنترۆڵنەکردنە و کۆتاییهاتنی ڕێز و بەها مرۆڤایەتییەکان دەگەیەنێت. ئەو شەڕە وەک شەڕی سارد، گەلێک پێش 1964 دەستپێکردووە و لە 1964یشەوە بووە بە شەڕی گەرم. ئەو شەڕەی ئێستاکەش بەردەوامیی و درێژەپێدانی ئەو ملانێیەی نێو پارتیی دیموکراتی کوردستانە، کە هێڵی ئیبراهیم ئەحمەد-جەلال تاڵەبانی، لایەکی بووە و حەمزە(هەمزە) عەبدوڵڵا-بۆ ماوەیەک- و بارزانی لایەکی دیکەی. بەڵام ملانێی ئەو دوو هێڵە بە تێپەڕبوونی ساڵان، هەر لە نێوان پێڕەوانی ئیبراهیم ئەحمەد-جەلال تاڵەبانی و بارزانیدا نەمایەوە، بەڵکە بەرینتر بووەوە و بێجگە لە جەلالی و بارزانی، کەوتە نێوان جەلالی لە لایەک و کۆمۆنیست و چەپ و نەتەوەیی و ئیسلامیی کورد و عیراقی و...لە ئالییەکی دیکەوە. ئەو ملانێیە تا ئێستاش هەر بەردەوامە و لە ئارادایە و هەر یەکەش بە پێی تێڕوانین و بۆچوونی خۆی لێکی دەداتەوە و هەڵیدەسەنگێنێت. خەڵکانێک هەن، ئەو جەنگە درێژخایەنەی نێوان ئەو دوو بەرەبابە، نەک هەر بە زیانی کوردی نازانن، بەڵکە بەپێچەوانەشەوە پێیانوایە بە قازانجی کوردە. مەسعوود موحەممەد دەڵێ:"ئێمە لەم جیهانی سێیەمماندا(دوای سەد)، کە لە ئاستێکی(شارستانی)دا ماوینەتەوە، یەکێک لەو سەرتەڵانە[مەبەستی ئیبراهیم ئەحمەدە – شاکەلی] دەڵێ، شەڕی نێوان حیزبی یەکیەتی نیشتمانی و دیموکراتی کوردستان[پارتیی – شاکەلی]، ڕێگەیەکە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی، وەک چۆن جەنگی فرانکۆ لەگەڵ نەیارانیدا لە ئیسپانیا پێش جەنگیی دووەم، بوو بە هۆی دامەزراندنی دەوڵەت...ئەو[ئیبراهیم ئەحمەد –شاکەلی] ئەمە دەڵێ و ئەوە لە بیر خۆی دەباتەوە، کە ئیسپانیا دەوڵەتێکی کۆن و جێیخۆگرتوو و پتەوە و کوردیش سێبەری دەسەڵاتدارییەکی

کارتۆنیشی نییە..خاوەنی ئەم فەتوایە، کوردێکی حەساوەی خۆشگوزەرانی دانیشتووی لەندەنە و فەرمانەکانی بە خائیناندنی فلان و فلان، ئەوانەی کە بڕێک ناویان هەیە و لە تاقمەکەی خۆی نین، دەپەخشێتەوە"[2]. هی واش هەیە بە ملانێی لادێیی و وەرزێر و دەرەبەگ لە لایەک و شاریی لە لایەکی دیکە دەداتە قەڵەم، جۆناتان ڕاندل دەڵێ:"لە ڕابوردوودا لە نێو هەندەک دەستە و نێوەندیی ئەکادیمیدا وایان پێ خۆش بوو، کە بارزانییەکان و پارتیی دیموکراتی کوردستان بە نوێنەری وەرزێر و هێزی دەرەبەگی شەڕخواز و، جەلال تاڵەبانی و یەکیەتی نیشتمانی کوردستان بە نوێنەری کۆمەڵانی شاریی نوێ و شەڕنەخواز، لە قەڵەم بدەن"[3]. هی واش هەن، جارێک بە ملانێی خێڵەکیەتی و شارستانیەتی و جارێک بە ملانێی ڕووناکبیری و نەخوێندەواری و جارێک بە ملانێی پێشکەوتنخواز و کۆنەپەرست و جارێک بە ملانێی سۆران و کرمانج و...چەندین جۆری دیکە نێوی لێ دەنێن[4]. یەکێک لەو لێکدانەوە و بۆچوونانەش، کە دەکەوێتە بازنەی ئەو جۆرە تێڕوانیناوە، گوتاری "لمحە من تاریخ الیسار الکردی(العراقی) – لاپەڕەیەک لە مێژووی چەپی کوردی(عیراق)"ی (سامی شۆڕش)ە، کە تەواوی ئەو ملانێیەی نێوان بارزانی و ئیبراهیم ئەحمەد- جەلال تاڵەبانی، بە ملانێی ڕاست و چەپ، لێکدەداتەوە و هێڵی ئیبراهیم ئەحمەد - جەلال تاڵەبانی و حیزبەکەیان بە سەرەتای چەپی کورد-لە عیراقدا- دادەنێ.

لە لاپەڕە 73-85ی ژمارە 8ی ساڵی1996ی گۆڤاری ئەبواب(ابواب)دا، کە بە عەرەبی، لە لەندەن دەردەچێت، سامی شۆڕش، بە ناونیشانی"لمحە من تاریخ الیسار الکردی(العراقی)– لاپەڕەیەک لە مێژووی چەپی کوردی(عیراق)" گوتارێکی بە عەرەبی نووسیوە[5]. گوتارەکەی شۆڕش، بۆ سەرلێشێواندن و چەواشەکردنی خوێنەری عەرەبە. من پێموایە خوێنەرانێکی عەرەب، کە گوتارگەلی لەو جۆرە بخوێننەوە –ئەگەر هەشبن- دەگمەنن و ئەو دەگمەنەش هیچ جۆرە ئارەزوو و چێژێک لە وەها وتارگەلێک نابینن و بەلای ئەوانیشەوە لە بابەتێکی

---

[2] محمد، مسعود، المجتمع البشري..؟لماذا يشبه مستشفىالمجانين؟، الجزء الاول، دار ئاراس للطباعة والنشر، أربيل 1999،ص29.

[3] راندل، جوناثان، أمة في شقاق دروب كردستان كما سلكتها، ترجمة فادي حمود، دارالنهارللنشر، بيروت 1997،ص46–47.

[4] **کە یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستان هەولێریان گرت و دەسەڵات بە تەنێ کەوتە دەستی خۆیان و پارتیی لە هەولێر وەدەرنرابوون، لەگەڵ برادەرێکدا، باسی ئەو مەسەلەیەمان دەکرد، ئەو برادەرە بە هەموو هۆش و بیر و کوردبوونی خۆیەوە دەیگوت:"جا هەولێر کەی گیراوە، هەولێر ڕزگار کراوە، هەولێر سۆرانە خۆ کرمانج نییە". دۆستێکی کەرکووکیم بۆی گێڕامەوە و گوتی:"کە پارتیی لە 31-8-1996دا، هەولێریان گرتەوە، ڕادیۆی یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستان، بە هەموو دەنگیی خۆی هاواری دەکرد و دەیقیڕاند و دەیگوت:" وا هاتنەوە، وا جارێکی دی کرایەوە بە فەرەنسی، وا بووەوە بە فەرەنسی، خەڵکی سۆران ڕاپەڕن، بادینانی هەولێریان گرتەوە". دیارە مەبەستی لەو فرانسییەش کرمانجی بوو، واتە وا کرایەوە بە کرمانجی و بەوە دەیەویست هانی خەڵکی هەولێر بدات بۆ بەرەنگاربوونەوەی پارتیی، بە بیانووی ئەوەی کە کرمانجی پەیڤان هاتنەوە.**

[5] **ئەم گوتارە، یا ڕاستتر بڵێم سەردێڕی گوتارەکە، برادەرێکی وەبیر هێنامەوە. ئەو برادەرە خوالێخۆشبوو (کامەران دڵسۆز) بوو، کە پێش چەند ساڵێک لە لەندەن کۆچی دوایی کرد. لە ئێوارە پیاسەیەکی سەر جادەی سەعدوون و ئەبوونوواسی بەغدادا، لەگەڵ کاک کامەران دڵسۆز و کاک مەهدی کاکەیی، لە ساڵی 1970دا، باس لە چەپ و ڕاست و کورد و سیاسەت دەکرا، کاک کامەران گوتی، کە بەتەمایە کتێبێک لەسەر مێژوو و ڕۆڵی چەپی کورد بنووسێ. مەبەستی ئەویش لە چەپی کورد تاقمی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی بوو، کە بە جەلالی دەناسران. موناقەشەیەکی درێژ کەوتە نێوانمانەوە و من پێم لەسەر ناچەپایەتی و ناشۆڕشگێڕی و جاشایەتی ئەو تاقمە و ئەویش پێی لەسەر چەپایەتی و شۆڕشگێڕی و نیشتمانپەروەرییان دادەگرت و کەسیشمان بە بیروڕای ئەوی دیمان قایل نەدەبووین. وەک بشزانم ئەو برادەرە ئەو کتێبەی هەر نەنووسی.**

بێتام زێتر هیچی دی نییە، چونکە ئەگەر خوێنەری عەرەب، ئارەزووی ئەو بابەتانەی هەبووایە، ئەوا ئێستا و زۆر لەمێژ بوو، موناقەشە و گفتوگۆ و باس و ڕاگۆڕینەوەیەکی یەکجار فراوان، لەبارەی ئەو مەسەلانەوە، لەنێو عەرەب-عەرەب و عەرەب-کورددا، بۆ تێگەیشتن لە یەکدی و چارەسەرکردنی گیروگرفتەکان، دەهاتە کایەوە و گرێکوێرەکان دەکرانەوە. ئەو نووسینانە پتر لە لایەن کوردگەلێکەوە دەخوێندرێنەوە، کە بێجگە لە کوردی، بە عەرەبییش دەخوێننەوە یا هەر تەنێ بە عەرەبی دەخوێننەوە. لەو جۆرە گوتارانە، کە بۆ خوێنەری عەرەب دەنووسرێن، لە زۆر جێگەدا بەرچاو دەکەون. لە ژمارە 31 و 32ی نیومانگنامەی ئەلمەنار ئەلکوردی(المنار الكردي) تەممووز و ئابی 1997دا، کە یەکیەتیی نیشتمانیی کوردستان –بیرۆی دەرەوە- لە لەندەن و بە عەرەبی دەری دەکات، لە نووسینی فەرید ئەسەسەرد، گوتارێک بە ناونیشانی "قراءە جدیده فی تاریخ الحزب الدیموقراطی الکردستانی –خوێندنەوەیەکی نوێی مێژووی پارتیی دیموکراتی کوردستان" نووسراوە. ئەو نووسەرەش وێنەیەکی ناڕاست و ئاوەژووکراوەی بەشێکی مێژووی کورد بە خوێنەری عەرەب پێشکەش دەکات و بە چاویلکەیەکی ناڕوونی حیزبی، مێژووەکە دەخوێنێتەوە. سامی شۆڕش، سەرەتا باش بۆ مەسەلەکە چووە و هەوڵی داوە بە کورتی لە پێوەندی کورد لەتەک بیروباوەڕی مارکسایەتی و چەپ و کۆمۆنیستیدا بدوێ و، ئەوەی پێشان داوە، کە چۆن حیزبی کۆمۆنیستی عیراق لەنێو خەڵکی کورددا پەرەی سەندووە و کوردێکی فرەی لێ کۆبووەتەوە و ڕۆڵی بەرچاویشیان تێدا بینیوە. وەک نموونەش ناوی چەند کەسێکی ناسراوی ئەو بوارەی هێناوە. تا ئێرە بڕوا ناکەم کەس لاریی لەقسەکانی شۆڕش هەبێت، لێ دوایی باسەکە دەگۆڕێت و بەرەو لایەکی دیکەی ئاراستە دەکات. دوایی باس لە پێوەندی خۆی بە کۆمەڵەی مارکسی-لێنینی کوردستان و دواتریش، بە هۆی فازیل مەلا مەحموود[6]ەوە، لە ساڵی 1972دا بە حیزبی کۆمۆنیستی عیراق –سەرکردەیەتیی

---

[6] فازیلی مەلا مەحموود، لە بنەماڵەیەکی مەلازادە، لە سلێمانی، لە سەرەتای ساڵی 1948دا لەدایک بووە. 1972 بەشی زانستی سیاسی لە زانستگەی بەغدا تەواو کردووە. تا سازکردنی کۆمەڵەی مارکسی-لێنینی کوردستان و هەڵوەشاندنەوەی یەکەم حیزبی جەلالی لە 1971دا، هەر سەر بە ڕێبازی جەلالی بوو. 1972 بەهۆی فارووقی مەلا مستەفاوە، کە ئامۆزای بوو و بەرپرسی هەرێمی کوردستانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقی-سەرکردەیەتی نێوەندی(القیاده المرکزیه) بوو، پێوەندی بەو حیزبەوە کرد و بوو بە هەڵسووڕێنەرێکی ئەو حیزبە. پاش هەرەسی 1975، کە ئیبراهیم عەللاوی(ئەبوو لەیلا)ی سکرتێر و هەندێک لە سەرانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقی-سەرکردەیەتی نێوەندی(القیاده المرکزیه)، ڕێگەی ئەوروپایان گرتەبەر و فارووقی مەلا مستەفاش، چووەوە کن حوکوومەتی عیراق، فازیل کەوتە شام و بەیرووت و ئوتریش و لەگەڵ عادیل عەبدولمەهدی(عادل عبدالمهدی)دا، کە بە (ئەبووئەمەل) دەناسرا، ڕێکخراوی کۆمۆنیستی وەحدەتلقاعیدە(وحده القاعده)یان دروست کرد، کە بەشێکی جیابووەوە بوو لە حیزبی کۆمۆنیستی عیراقی-سەرکردەیەتی نێوەندی(القیاده المرکزیه). پاشترلە ئوتریش خوێندنی دوکتۆرای لە بواری زانستی سیاسەتدا تەواو کرد و تێزێکی بەهاداری بە نێوی "سۆڤێت و بزووتنەوەی نیشتمانیی کورد" نووسی. لەگەڵ ئەحمەد بن بیللا(احمد بن بله) دا، گۆڤارێکی عەرەبی هزرییان، بە نێوی"منبرالحوار" دەردەکرد و پێوەندێکی گەلێک بەهێزیشی لەگەڵ ڕێکخراوە فەلەستینییەکاندا هەبوو. کە شۆڕشی گەلانی ئێران کرا، فازیلیش وەک زۆرینەی خەڵکانی چەپ، پێوەندی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێراندا ساز کرد. فازیل لاوێکی زۆر زیرەک و توانا بوو. نووسەرێکی سیاسی و هزریی زۆر باش بوو. کۆمەڵێک زمانی زۆر بە باشی دەزانی. لە سازکردنی پێوەند و کاری دیپلۆماسی و سیاسیدا لێزان و لێهاتوو بوو. مرۆڤێکی لەسەرخۆ و وردبین بوو. تاکە کێماسییەک-مخابن- کە فازیل هەیبوو، ئەوە بوو، کە هەر لە بازنەی جەلالییەتیدا دەخولایەوە و نەیدەتوانی لەو بازنەیە بێتە دەرێ.ئەو کاتەی کە فازیل لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێراندا نێوانی خۆش بوو، خەڵکانێک لەنێو یەکیەتیی

نێوەندی(القیادە المرکزیە)ەوە تا دەستبەردانی لەو ڕێکخراوە لە ساڵی 1979دا و چوونە ڕیزی بزاڤی کوردەوە لە ساڵی 1982دا، دەکات. ئاماژەش بۆ ڕوانگە و هەندێ دیتنی ترۆتسکیستانەی خۆی، حوسەین عارف و جەلالی میرزا کەریم دەکات. بۆ ئەوەی بە باشی لە باسەکە تێبگەین و بیروڕاکانی(شۆڕش)مان باشتر لا ڕوون ببێتەوە، پێمباشە چەند بڕگەیەکی نووسینەکەی، بە تایبەت ئەوەی پێوەندی بە کرۆکی باسەکە –واتە چەپایەتی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی و پێڕۆیانیان- ەوە هەیە، بکەم بە کوردی. سامی شۆڕش دەڵێ:

"کوردە چەپەکان، لەوانیش بۆ نموونە ئیبراهیم ئەحمەد، ڕۆڵێکی دیاریان هەبوو لە تێکەڵکردنی بیری نەتەوایەتیی حیزبەکوردییەکان، بە بابەتی چەپایەتی و سۆسیالیزم و دیموکراسی"(ل74).

"ئەو چەپە، لە ڕێگەی پرۆسێسێکی سیاسیی ئاڵۆزەوە، بە شێوەیەکی ڕوونتر خۆی لە خەڵکانی دی جوێ کردەوە" (ل74). .

"ڕەگی بنەڕەتی یەکەم ناکۆکیی نێو پارتیی دیموکراتی کورد، کە لە 1946دا دامەزراوە، دەگەڕێتەوە بۆ ئارەزووی دامەزرێنەری پارتیی –مەلا مستەفا بارزانی- لە دانانی دوو سەرۆک هۆزی کورد(شێخ لەتیف بەرزنجی و کاکە زیاد غەفووری) وەک دوو جێگری خۆی، کە خەڵکانی چەپ دژی ئەوە بوون، بەڵام هێزی ڕاستڕەوی زاڵ تەنێ دوو دەرفەتی لەبەردەم چەپدا هێشتەوە: قایلبوون بە ئارەزووی دامەزرێنەر، یا چوونە دەرەوە لە پارتیی. لە نێوان ئەو دوو حاڵەدا، هەندێ لە چەپەکان(حەمید عوسمان و نافیع یوونس و ساڵح حەیدەری) پارتییان بەجێ هێشت و چوونە نێو حیزبی کۆمۆنیستی عیراقەوە، وەلێ ئەوانی دی، لەوانەش ئیبراهیم ئەحمەد، لەبەر((بەرژەوەندی نەتەوەیی)) بە قسەی خۆیان مانەوەیان لەگەڵ ڕاستڕەویدا پێ باشتر بوو"(ل76).

"لەڕاستیدا چەپی کوردی دەرەوەی حیزبی کۆمۆنیست، تا کۆتایی ساڵانی شێستەکان، لە تێکەڵاوێکی ئایدیۆلۆژیی سەیر، نەتەوەیی و نێونەتەوەیی، پێک هاتبوو"(ل76).

"ئەو حیزبەی کە تاڵەبانی و ئیبراهیم ئەحمەد دوای جیابوونەوەیان لە مەلا مستەفا لە

نیشتمانیی کوردستاندا هەبوون، گومانیان لێ دەکرد و فازیلیان بەوە تاوانبار دەکرد، کە "پیاوی ئێرانە و لە تاران بە ڕدێن و جوببە و عەباوە دەگەڕێ و تەزبێحی سەدویەک دانەیی بەدەستەوەیە و پاسداری بە دواوەیە و کتێبەکانی (کۆمەڵەی غەمخوارانی گەلی کورد)، لەگەڵ (هەڤاڵ جووجەڵە-خاڵەحاجی-حەمەڕەحیم)دا بڵاو دەکاتەوە" و هەر لەو کاتەشدا، سەرانی یەکیەتیی، بۆ ئەنجامدانی کارەکانی خۆیان لە ڕێگەی ئەوەوە، مەراییبان بۆ دەکرد. هەرچی فازیلیشە، لە هەموو قوناغەکانی ژیانی کۆمۆنیستی و پێوەندی ئێرانی ئیسلامی و پێوەندی فەلەستینییەکان و ژیانی ئەورووپایشیدا، هەموو کارەکانی هەر بە قازانجی جەلالییەت بوو و تەنانەت لەبەینچوونیشی هەر پێوەندی بە نێوانخۆشیی خۆی و جەلال تاڵەبانییەوە هەبوو. 13/7/ 1989 ، لە میانگەریدا لە نێوان کۆماری ئیسلامی ئێران و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا، لە ڤییەن، لە ئوتریش، لەگەڵ دۆکتۆر عەبدوڕڕەحمانی قاسملوو و عەبدوڵڵای قادریدا، شەهید کرا. وا باوە، کە "حاجی مڵطفوی" و "جعفری" پێوەندیان بە کوشتنی ئەوانەوە بووبێت. پاشتریش وا باو بوو، کە ئاغای (ڵحرارودی)، کە بە کوژەری ئەوان(قاسملوو و فازیل) دادەنرا، بانگهێشتی کۆنگرەی یەکیەتیی کراوە، لە سلێمانی.

ساڵی 1966دا دایانمەزراندبوو، هیوا و خواستە نەتەوایەتییەکانی بە ڕۆڵی لاوان و بانگی دیموکراسی و چەپایەتی، تێکەڵ کردبوو"(77).
"ئایدیۆلۆژیی مارکسایەتی لەنێو پارتیدا{مەبەستی حیزبەکەی تاڵەبانییە-شاکەلی} بەرەو ڕەگداکوتان دەچوو" (ل77).

"ساڵانی هاوپەیمانیی تاڵەبانی 1967-1970 لەگەڵ حوکوومەتی عیراقدا کارێکی زۆری کردە سەر زێدەبوونی ڕۆڵی ئایدیۆلۆژیا لە ڕێڕۆی چەپی کوردی ئەو دەمەدا"(78).
"چەپی کورد بە تایبەتی دوای جیابوونەوەی تاڵەبانی لە بارزانی، ئیدی بەرەو دروستبوونێکی سەرنجڕاکێش دەچوو"(78).
"لەگەڵ حیزبە کۆمۆنیستە نەریتییەکەدا کە لەگەڵ ڕاستڕۆی کورددا هاوپەیمان بوو و ئێمە بە((لادەر)) و مەترسیی سەر پاکژیی مارکسایەتیمان دادەنا، دۆست نەبووین. ڕەخنەشمان لە سەرکردەیەتی نێوەندیی(القیادە المرکزیە) مەسەلەی بیری عیراقچییەتی و دانپیانانەکانی سەرکردەکانی (عەزیز ئەلحاج) لە یەکەم ڕووبەڕووبوونەوەدا لەگەڵ دەسگای ئاساییشی عیراقیدا، بوو"(ل78).
پوختەی بیرۆکەیەک، کە سامی شۆڕش گەرەکیەتی بە خوێنەری بگەیەنێت ئەوەیە کە:
- ئیبراهیم ئەحمەد و پێڕۆیانی بیروباوەڕ و هێڵی وی، چەپ بوون و ڕێبازی سۆسیالیزم و مارکسایەتی ڕێنیشاندەری ئەو چەپانە بووە.
- ئەو چەپە لە ساڵانی نێوەڕاستی شێستەکاندا، ڕێک لە سەردەمی جاشایەتییاندا، ڕەسی و خۆی لە ڕاستڕەوی کورد جوێ کردەوە و وەک بزاڤێک خۆی سەلماند.
- ئەو حیزبەی، کە ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی و هاوبیرانیان سازیان کرد و تا ئێستاش بەردەوامە، حیزبێکی چەپ بووە و چەپە.
- بارزانی ڕاستڕۆ و بزاڤەکەیشی قەڵای ڕاستڕۆیەتی بووە.
-هاوپەیمانیی جەلالی دەگەڵ حوکوومەتەکانی عیراقدا ڕۆڵێکی کاریگەری هەبوو لە گەشەسەندنی ئایدیۆلۆژیای چەپدا لەنێو کورددا.
- حیزبە کۆمۆنیستەکانی عیراق هێندەی جەلالی چەپ نەبوون.
بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی هاسان لە مەبەستەکان تێبگەین، چاکتر وایە باسەکە بکرێ بە چەند بەشێکەوە. بۆ ناسینی ئیبراهیم ئەحمەد و هاوبیرانی و تێگەیشتن لە بیروباوەڕیان، چاکتر وایە مرۆڤ پاشخانێکی مێژوویی ئەو دەستەیە بخوێنێتەوە و لە کۆمەڵێ لایەنی جیاوازەوە سەرنجی دیتن و هەڵوێست و ڕەوشتیان بدات.

چەپ چییە و کێ چەپە؟

ئەگەر لە ڕوانگەیەکی زمانەوانەوانی و فەرهەنگی(قاموسی)یەوە بنۆڕینە واتای وشەی چەپ لە سیاسەتدا، ئەوەمان بۆ ساغ دەبێتەوە، کە چەپ دەکاتە ڕادیکالیزمی سیاسی و ڕادیکالیزمی سیاسیش دەکاتە گۆڕین و بیرازی زۆر بەرین و بنەڕەتی. مرۆڤی ڕادیکال کەسێکە، کە سازشکار نییە و بۆ گۆڕینی دەوروبەر و کۆمەڵگە، بە شێوەیەکی بنەڕەتی و لە ڕەگەوە، هەوڵ دەدات. مرۆڤی ڕادیکال مرۆڤێکی چەپە و مرۆڤی چەپ، مرۆڤێکی گەلێرە و بزاڤی چەپ بزاڤێکی گەلێرە. چەپ شۆڕشگێڕە و بڕوای بە گۆڕانی شۆڕشگێڕانەیە. چەپیش (بۆ مرۆڤێک) فرەتر بە واتای سۆسیالیست و کۆمۆنیست و مارکسیست(بە هەموو باڵەکانییەوە: لێنینیست، ستالینیست، ترۆتسکیست، ماویست، گیڤاریست و...)و ئەنارکیست، سەندیکالیست و....تەنانەت فەمینیستیش دێت. چەپ بڕوای بە گۆڕینی شۆڕشگێڕانەی ڕێژیمی سیاسی و جڤاکیی و ئابوورییە و خوازیاری دامەزراندنی کۆمەڵگە و دەوڵەتی سۆسیالیستییە. جاران وشەی چەپ بۆ لیبرالیستیش بەکار دەبرا. چەپ دژ و پێچەوانەی کۆنەپارێزی و کۆنەخوازی و پارێزگارییەتی(کۆنسێرڤاتیزم)یە، کە بە ڕاست دەناسرێن. پەیدابوونی وشەی چەپ وەک زاراوەیەکی سیاسی، دەگەڕێتەوە بۆ شۆڕشی فرانسەی 1789، کاتێک ڕادیکالە گۆڕانخوازەکان لە ئەنجومەنی نیشتمانی (پەرلەمان) فرانسەدا لە لای چەپی مێزەکەی سەرۆکی ئەنجومەنەوە دانیشتن و ڕاستەکانیش لە لای ڕاستییەوە. ئەگەر بە پێوانەی ئەمڕۆ و بە چاوی ئێستاوە لە مێژووی ئیسلامیشدا بۆ چەپ بگەڕێین، دەکرێ ئەبووزەری غەفاری (ابوڕالغفاری)، ئیمام عەلی، بزووتنەوەی زنج(الزنج-کۆیلەکان)، قەرامیتە(القرامطە)، سەعالیک (الّعالیک)، سۆفییەکان، شیعە و ئیسماعیلییەکان بە چەپ دابنرێن. بزاڤی حەقە و حەمەسوورییەکانیش لەنێو کورددا دەکرێ حیسابی چەپیان بۆ بکرێت.

دامەزراندنی پارتیی دیموکراتی کوردستان

پارتیی دیموکراتی کورد، کە پاشتر بوو بە پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستان –عیراق و لە دوایشدا بوو بە پارتیی دیموکراتی کوردستان- عیراق، لە ساڵی 1946دا وەک چاولێکردنێکی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوو، کە ئەویش بە کارتێکردنی سۆڤیێتی ئەو دەم، وەک کۆپییەکی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان، پاش هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژێکاف(ژ.ک) دامەزرێنرا. پارتیی کە ئیدی دواتر و تا ئەوڕۆش

هەر بەو نێوەوە دەناسرێ[7]، بە ویست و خواستی مەلا مستەفای بارزانی و لە لایەن ئەوەوە دامەزرێنراوە[8]. بە لێنۆڕینیش لە ڕێباز و ڕەوتار و ڕەوشت و ڕێڕۆ و بیروباوەڕی پارتیی، ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، کە پارتیی دیموکراتی کوردستان، لە ڕۆژی دامەزراندنییەوە تا ئێستا، لەگەڵ هەموو سەرکەوتن و ژێرکەوتن و هەڵبەزین دابەزین و ئەمدیو و ئەودیو و گۆڕانی سکرتێر و وەلانانی ئەندام و لادان و جیابوونەوەی ئەم و ئەوەوە، حیزبێک بووە و حیزبێکە سیما و مۆرک و جێپەنجەی بارزانیی پێوەیە و بارزانی نیشانە و سروشی تێکۆشان و بەردەوامییەتی. دامەزراندن و سازکردنی هەر ڕێکخراوێکی کوردیی لە لایەن هەر کەس و دەستە و تاقمێکەوە بووبێت، بێجگە لە دانانی دەستوور و پرۆگرام و بەرنامەیەک، بۆ ئەوەی خەڵکی کوردی لە دەور کۆبێتەوە، پێویستی بە کەسێکی ئازا و یاخی، ئازا بەرانبەر هەرکەس و یاخی لە هەرکەس –بە پلەی یەکەم- و ناودار و لە ناو خەڵکدا خۆشەویست و ڕێزدار و ناسراو و خاوەنی پلەوپایەی کۆمەڵایەتی –بە پلەی دووەم- هەبووە. بێگومان ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ باری کۆمەڵایەتی کورد، کە شێوەی ڕێکخستنی هۆز و خێڵایەتی و شێوەی بیرکردنەوەی عەشیرەتیی، بەسەردا زاڵ بووە و تا ئێستاش هەر زاڵ و بەردەوامە. نموونەش بۆ ئەم قسەیە زۆرە. کۆمەڵەی هیوا، ڕەفیق حیلمی هەڵبژارد بە سەرۆک و پێشیان دەگوت زەعیم، واتە سەرۆک یا ڕێبەر، کۆمەڵەی ژێکاف و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، قازی موحەممەدیان بە سەرۆک هەڵبژارد و نازناوی پێشەوای لێنرا و پارتیی دیموکراتی کوردستانی عیراقیش، بارزانی کە "مرۆڤێکی زیرەک و توانا بوو. کەسایەتییەکی بەهێزی هەبوو. دەیتوانی بچێتە نێو دەروونی هەموو کەسێکەوە و ڕێزی خۆی وەک سەرۆکێک بسەپێنێت"[9] و بە لێهاتوویی و شایستەیی خۆی هەڵبژێردرابوو و بووبوو بە سەرۆک و سەرۆکی "چەندجار هەڵبژێردراوی"[10] پارتیی بوو. سروشتی کۆمەڵگەی کورد، وەک جڤاکێکی شوانکارەیی، کشتوکاڵی، دەرەبەگایەتی، خێڵایەتی، تازە گرۆگاڵکەر لەگەڵ بۆرژوازییەتدا، وەک زۆرینەی جڤاکە ڕۆژهەڵاتی و ئاسیاییەکان و یەکجار زۆریش لە پاشتر، هەر لە دێرزەمانەوە ئەو نەریتەی وەبەرهەم هێناوە. تا ئێستاش کە باسی شۆڕش و یاخیبوون و جووڵانەوەی چەکداریی کورد دەکرێ، مرۆڤ پتر نێوی سەرکردە و ڕێبەرانی ئەو بزاڤانەی وەبەرگوێ دەکەوێ. ئێستاش خەڵک هەر دەڵێن، ڕاپەڕین یا شۆڕشی شێخ

---

7 لە دوای یەکگرتنی پارتیی دیموکراتی کوردستانی عیراق لەگەڵ پارتی گەل و حیزبی سۆسیالیست و پاسۆکدا، نێوی پارتیی گۆڕا و بوو بە پارتیی دیموکراتی کوردستانی یەکگرتوو و عیراقەکەی لێ بووەوە.

8 البارزاني، مسعود، البارزاني والحركة التحررية الكردية 1945–1958،ص230. نامەیەکی جەلال تاڵەبانی بۆ بارزانی لە 30-7-1957دا. شورش، سامي، صفحة من تاريخ اليسار الكردي(العراقي)، الابواب، العدد8، 1996،ص75. ئەمین، نەوشیروان مستەفا، پەنجەکان یەکتری ئەشکێنن، بەرلین 1997، ل23(تەواوی ئەو بڕگانەی کە لە نووسراوەکانی نەوشیروان مستەفا ئەمین و خەڵکانی دیکەوە وەرمگرتوون و لە نێو کەوانەدان، بە هەمان ڕێنووسی نووسەرەکان گواستوومنەتەوە. زۆربەی هەرە زۆری ڕێنووسی نەوشیروان مستەفا هەڵەیە و لەگەڵ ڕێنووسی ئەمڕۆی زمانی کوردیدا زۆر جیاوازە و ناگونجێ. ئەو ڕێنووسەی ئەو پێڕۆی دەکات، هی ساڵانی 1950 و 1960ەکانە.

9 شاويس، نوري، من مذكراتي، من منشورات حزب الشعب الديموقراطي الكردستاني 1985،ص66.

10 البارزاني، البارزاني..،ص230، نامەیەکي جەلال تاصەباني بۆ بارزاني لە 30-7-1957دا.

عوبەیدوڵڵای نەهری، شێخ سەعیدی پیران، سەیید ڕەزا، شێخ مەحموودی حەفید، مەلا مستەفا و قازی موحەممەد. بۆ دوور بڕۆین، ئەو دەستە و تاقم و حیزبانەی، کە ئەمڕۆ لە کوردستانن، هێشتا هەر بە نێوی دەمڕاستەکانیانەوە نێو دەبرێن، بۆ نموونە دەگوترێ، جەماعەتی قادر عەزیز، جەماعەتی موحەممەدی حاجی مەحموود، جەلالی، مەلایی(لە سەردەمی جەلالییاندا1964-1971، بە پارتیی دیموکراتی کوردستان دەگوترا) دەفتەری شێخ عیزەددینی حوسەینی(جاران)، جەماعەتی هەڤاڵ خەجۆ، جەماعەتی سامی عەبدوڕڕەحمان (جاران)، جەماعەتی عەبدولخالق زەنگەنە، جەماعەتی بەهائەددین نووری، جەماعەتی ڕەسووڵ مامەند(جاران)، جەماعەتی کەمال بورقای، جەماعەتی عەبدوڵڵای موهتەدی، ئاپۆچی و دەیانی دیکە. ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە وەنەبێ تایبەت بێت، تەنێ بە کورد، بەڵکە لە ڕۆژهەڵاتدا باوە، بزاڤێک، یا حیزبێک، یا دەستەیەک، بە نێوی خێزانێکەوە یا تاکە کەسێکیانەوە، ناوبانگ دەردەکات و خەڵک دەیناسێت. جونبولاتی لوبنان(کەمالی باوک و وەلیدی کوڕ)، بۆتۆی پاکستان(زولفەقاری باوک و بینەزیری کچ)، گاندی هیندوستان(گاندی و نەهرۆی شاگردی و ئیندێرای کچی نەهرۆ و ڕاجیڤی کوڕی ئیندێرا و تەنانەت ژنە ئیتالییەکەی ڕاجیڤ گاندیش، سۆنیا گاندی، کە نێوی مێردەکەی هەڵگرتووە، ئەویش ئێستا یەکێکە لەو خێزانە و درێژەپێدەری ناوبانگ و سەرمایەی سیاسیی ئەو بنەماڵەیە) و سۆکارنۆی ئیندۆنیسیا(ئەحمەد سۆکارنۆی سەرۆک و میگاواتی کچ)، چەند نموونەیەکن. کەواتە مەلا مستەفاش هەر دەکرێ بەو پێوەرە سەیر بکرێت. پارتیی دیموکراتی کوردستان، هەر لە سەرەتای دامەزراندنییەوە تا ئێستاش خاوەنی تاکە یەک ئایدیۆلۆژیا بووە، ئەویش "بارزانییایەتی- بارزانیزم[11]، واتە "کوردایەتی" بە شێوە بەرین و فراوانەکەی، کە چوارچێوە و قەوارەیەک بووە و جێگەی هەموو جۆرە بیروباوەڕێک و هەموو ڕەنگێک و هەموو کوردێکی تێدا بووەتەوە و قاڵبێکی ئایدیۆلۆژیی داخراو و سنووردار و دیاریکراوی نەبووە و نییە. پارتیی و سەرکردەیەتیی بارزانی، خۆی بەهیچ ئایدیۆلۆژیایەکەوە نەبەستووەتەوە. ئامانجی ئەو دامەزراندنی دەوڵەتێکی نەتەوەیی کوردی بووە بە سەرۆکایەتیی خۆی. بۆ ئەمەش پێویستی بەوە هەبووە و هەیە، کە هەموو کۆمەڵانی گەلی کورد لە بەرەیەکی گەورەدا بە نێوی"کوردبوون" و "کوردایەتی"یەوە یەکبخات. چونکە بوونی چەند ئایدیۆلۆژیایەک لەتەنیشت یەکەوە لە وڵاتێکدا دەبێتە هۆی هێنانە کایەی چەند تاقم و کۆمەڵەیەک و لە ئەنجامیشدا، دەبێتە هۆی پارچەپارچەکردنی کورد-بەڕای ئەو سەرکردەیەتییە-لەبەر ئەوە ئەو سەرکردەیەتییە، نەک هەر ڕقی لە ئایدیۆلۆژیا بووە، بەڵکە تا ڕادەیەک دژی لەتلەتکردنی کورد و بەشینەوەی بووە بەسەر حیزب و حیزبایەتی و ئایدیۆلۆژیادا. حیزب لای ئەو خزمەتکاری گەل و ئامانجەکانیەتی. گوێڕایەڵی بۆ پێڕەو و پرۆگرامی حیزب دەکاتە خۆبچووککردنەوە و خۆخەریککردن، بە شتی بچووکتر لە بەرژەوەندی نەتەوەیی و وردکردنەوەی مەسەلە گەورەکە، کە مەسەلەی نەتەوە و خاکێکە،

[11] دەگوترێ کە نەوشیروان مستەفا گوتوویەتی: بۆ لێنینیزم هەبێ، جەلالیزم نەبێ؟.

لە ڕاستیدا سەرکردەیەتی بارزانی، نە تەنێ وەک سەرکردەیەکی سیاسیی، بەڵکە پتر خۆ وەک "باوکێک" دەزانێ و لە هەموو کوردیش وەک "کوڕ و کیژ"ی خۆی دەنۆڕێت. بە پێی نەرێت و دەستووری نەنووسراوی کۆمەڵگەی کوردەواری، لەسەر کوڕ و کیژ پێویستە گوێڕایەڵی باوک و دایکی خۆیان بن و لەسەر باوک و دایکیش پێویستە نەهێڵن زارۆکانیان لەنێو خۆیاندا تێکبچن و بیانپارێزن. لەبەر ئەوە ئەو سەرکردەیەتییە گوێ ناداتە ئەوەی ئەو کوردە لە چ چینێک و دەستەیەکی کۆمەڵایەتییە. بۆ ئەو ئەوە گرنگە، کە هەموو لایەک گوێڕایەڵی بن و بۆ ئامانجەکانی ئەو، کە سەربەخۆیی کوردستانە هەوڵ بدەن. لەبەر ئەوە زۆر قینی لەوەیە، کە بە نێوی جیاوازیی چینایەتییەوە، ناکۆکی بکەوێتە کۆمەڵگەی کوردەوە. لەکن ئەو سەرکردەیەتییە، هەژار و دەوڵەمەند و ئاغا و جۆتکار و پاڵە و سەرمایەدار و دەسکورت و دەستڕۆیشتوو و کارگەر و خاوەنکار، گشت وەک یەکن. هەر کەسێک کوردایەتی کرد، هەژار بێ یا دەوڵەمەند، ئەوە مرۆڤێکی باشە و ئەوی لەو هێڵەش دەرچووە دەرێ، هەژار بێ یا دەوڵەمەند، خزم بێ یا نەناسێک، ئەوە مرۆڤێکی خراپە. ئەو سەرکردەیەتییە، بەرژەوەندە چینایەتی و دەستایەتییە جۆرجۆرەکانی جڤاکی کورد، ڕەچاو ناکات و دەیکاتە قوربانی ناسنامەی نەتەوەیی[12]. پارتیی حیزبێکی وردەبۆرژوازی میللیی کوردیی میانڕەو بووە، ئەندامانی چەندین جۆر بیروبۆچوونی جودایان هەبووە و هەیە: دیموکراتی، نەتەوەیی، سۆسیالیستی بیرازخواز، مارکسی و ئایینی و...هەموو توێژ و چین و ئایین و ئاییترا و ناوچە و زاراوەی گشت کۆمەڵگەکانی کوردی وەخۆ گرتووە و "وەرزێری نەخوێندووی سافیلکەی بادینانی، لەتەک بازرگان و بژیشک و بەڵێندەر و مامۆستای زانستگەدا، لە ئامێز گرتووە و هەرس کردووە ، هەرگیز بەو هەرسەش تووشی زگئێشە نەبووە. ئەو حیزبە، یەکیەتییەکی بێوێنە و بێهاوتای وەدی هێنا و لە پێکەوەگرێدان و یەکخستنی ئامانج و خواستەکانی چینی بۆرژوازیی تازەپێگەیشتوو و هیوا و ئومێدەکانی وەرزێری نەداری کورد، کە لە دوا پلەی پلیکانەی ڕیزی چینایەتیدا دەوەستێ، سەرکەوتووە" [13] و هەموو ئەمانەش لە ژێر چەتری بارزانیدا یەکیان گرتووەتەوە و دەگرنەوە.

ئیبراهیم ئەحمەد دەبێتە ئەندامی پارتیی

ئیبراهیم ئەحمەد، پێش ئەوەی ببێتە ئەندامی پارتیی، بەرپرسی ڕێکخستنی ژێکاف –کە پاشان هەڵوەشێندراوە و بوو بە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، لە عیراقدا- دەبێ. پێش ئەوەش ئەندامی کۆمەڵەی هیوا بوو. کە کۆنگرەی یەکەمی پارتیی لە 16ی ئابی 1946دا دەگیرێت، ئیبراهیم ئەحمەدیش وەک میوان بانگ دەکرێت و لەوێ ئامادە دەبێت. بەڵام ئەو

---

[12] نەبەز، جەمال، گۆڤاری نیشتمان، تەمووزی1943-مایسی1944، بنکەی چاپەمەنی ئازاد، سوێد1985، ل12-13.

[13] فتح الله، جرجيس، زيارة للماضي القريب، دارالشمس للطباعة والنشر، ستوكهولم، 1998، ص18-19.

به نیازی ئەوەی ببێ بە سەرۆکی پارتیی، بەشداریی کۆنگرەکە دەکات[14]. کە سەرۆکایەتی بۆ نابێت، ئیدی بەوەی ببێتە ئەندامی پارتیی قایل نابێت و وەک خۆی دەڵێت، چاوەڕێی بیروڕای قازی موحەممەد دەکات. ئیدی بەشدارانی کۆنگرە ڕێگەی پێ نادەن، کە لە کۆنگرەدا بمێنێتەوە و وەدەری دەنێن[15]. کۆماری مەهاباد بە سەرۆکایەتیی قازی موحەممەد لە 18-12-1946دا دەڕۆخێ و قازی موحەممەد خۆی دەداتە دەست دەسەڵاتدارانی ئێرانەوە. دوای ئەوەی لەشکری سۆڤیێت کوردستان و ئازەربایجانی ئێران جێدەهێڵێت، حوکوومەتی ئێران هێزەکانی خۆی دەگێڕێتەوە بۆ ئازەربایجان و کوردستان. سەرتیپ همایونی، سەرکردەی هێزەکانی حوکوومەت دەبێ بۆ کوردستان. خەڵکێکی زۆر و لەپێش ئەوانیشەوە، قازی موحەممەد، هەتا میاندواو بە پێشوازیی لەشکری حوکوومەتەوە دەچن. جەلال تاڵەبانی لە وتووێژێکدا لەبارەی ئەو مەسەلەیەوە دەڵێت:"سەرکردایەتی حیزبی دیمۆکرات ئاشبەتاڵی کرد، قازی محەمەد ئیعدام نەکرابا یانی شا ئەو کەرایەتەی کرد ئیعدامی نەکردبا دەبوایە مێژووی کورد بە ئاشبەتاڵ و شتێکی تر ناوی بەرێ بە قارەمانی خۆی لە مەحکەمە و ئیعدام کردنی، خۆی کڕییەوە ئەگینا سەرۆک جەمهوری وڵاتێک بچێ بەپیر لەشکری دوژمنەوە و مەڕی بۆ سەر ببڕێ ئەوە چییە؟!"[16]. لە 23-1-1947دا فەرمانی لە سێدارەدانی قازی موحەممەد و هاوڕێیەکانی دەدرێت، بەڵام لە 31-3-1947دا فەرمانەکە جێبەجێ دەکرێت و لە سێدارە دەدرێن. ئیبراهیم ئەحمەدیش لە مانگی مارسی 1947دا دەبێتە ئەندامی پارتیی دیموکراتی کورد، دروست لەو کاتەدا کە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە ئەوپەڕی تەنگانەدایە و سەرۆکەکەی و سەرکردەکانی کۆمارەکەی لەنێو چوون و ورەی خەڵکی کورد ڕووخاوە و داتەپیوە، ئەمیش(ئیبراهیم ئەحمەد) هیچ هیوایەکی بەو حیزبە نەماوە، ئەو کاتە حیزبەکەی جێدەهێڵێت و پشتی تێ دەکات.

دوو هێڵی جیاواز لە نێو پارتیدا

کە پارتیی دادەمەزرێنرێ، زۆربەی ئەندامانی ڕێکخراوەکانی "شۆڕش" و "ڕزگاری" چالاکیی ڕێکخراوەکانی خۆیان ڕادەگرن و دەبنە ئەندامی پارتیی. دوای تێکچوونی حیزبی هیوا، باڵە چەپەکەی کەرت بوو بە سەر چەند باڵێکدا. بەشێکیان چوونە نێو حیزبی کۆمۆنیستی عیراق، دەستەی ئەلقاعیدە(القاعدە)وە، کە ڕۆژنامەی ئەلقاعیدە (القاعدە)ی دەردەکرد. بەشێکی دیکەشیان چوونە نێو دەستەی وەحدەتولنیزال (وحدەالنڤال)ەوە، کە لقەکەیان لە کوردستان نێوی "یەکێتی تێکۆشین" بوو، کە بە نێوی ڕۆژنامەکەیانەوە "یەکێتی تێکۆشین- وحدەالنڤال" نێو نرابوو. دەستەی یەکێتی تێکۆشین، پێوەندێکی بەهێزی

---

[14] کوچیرا، کریس، مێژووی کورد لە سەدەی 19-20دا، وەرگیراوی محمد ربانی، تاران1369، ل302.

[15] شاویس..، من..، ل42.

[16] کەریمی، عەلی، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی(مامۆستا عولەما)، چاپی یەکەم، بنکەی چاپەمەنی زاگرۆس، گۆتنبێرگ، سوید 1999،ل327.

لەگەڵ حیزبی هیوادا هەبوو، بۆیە زۆربەی ڕووناکبیرانی چەپی نێو حیزبی هیوا، دوای هەڵوەشاندنەوەی حیزبەکەیان، بە باشیان زانی، بچنە نێو حیزبی(یەکێتی تێکۆشین)ەوە، چونکە بڕوای بە خەباتی نەتەوەیی و شۆڕشگێڕاندنی بزاڤی ڕزگاریخوازی گەلی کورد هەبوو. لەو دەمەدا لە نێوان دەستەی یەکێتی تێکۆشین و حیزبی کۆمۆنیستی عیراقدا وتوویژ هەبوو بۆ یەکخستنی ڕیزەکانیان و ڕێکخستنی ڕێبەریەتیی لقی کوردستان، بەڵام پێک نەهاتن. لە دواییدا، لە ساڵی 1944دا ڕێبەریەتیی یەکێتی تێکۆشین، حیزبی کۆمۆنیستی کوردستانی عیراقی دامەزراند. مەکتەبی سیاسی ئەو دوو حیزبەش پێکهاتبوو لە: ساڵح حەیدەری – سکرتێر، نافیع یوونس، عەلی عەبدوڵڵا، عەبدولکەریم تەوفیق، ڕەشید عەبدولقادر، عەبدوسسەمەد موحەممەد و نووری موحەممەد ئەمین. ڕۆژنامەی(شۆڕش) زمانحاڵی ئەو حیزبە بوو و حیزبەکەش بە نێوی شۆڕش ناوی دەرکرد. حیزبی شۆڕش، حیزبێک بوو لەسەر بیروباوەڕی مارکسایەتی و جەختکردن لەسەر خەباتی چینایەتی دامەزرابوو و لەگەڵ هیچ حیزبێکی کۆمۆنیستی دیکەدا چ جیاوازییەکی نەبوو. حیزبی شۆڕش لە ئابی 1946دا خۆی هەڵوەشاندەوە و زۆربەی ئەندامانی چوونە نێو پارتیی دیموکراتی کوردەوە، کە تازە ساز کرابوو. حیزبی ڕزگاریی کورد، بە دەستپێشخەریی و کۆششی حیزبی شۆڕش دامەزرا. سازکردنی حیزبی ڕزگاری _وەک ڕێبەرانی دەیانگوت_ پێویستییەکی مێژوویی بوو، بۆ هێنانە گۆڕێی حیزبێکی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز، کە نوێنەرایەتی بەرەی نیشتمانیی یەکگرتووی نیشتمانپەروەرانی کورد لە کوردستانی عیراقدا بکات، بۆ خەبات لە پێناوی بزاڤی نیشتمانیی و دیموکراتیی لە عیراقدا، واتە گرێدانی خەباتی"نەتەوەیی کوردیی" و "نیشتمانیی عیراقی" و چینایەتی، پێکەوە. لە ئەنجامی هەوڵدان و پێوەندی نێوان ڕێبەرانی شۆڕش و بڕێک لە ڕووناکبیرە کوردە پێشکەوتنخوازەکان و چەند کەسایەتییەکی کوردی ناسراوی ئەو دەمە، حیزبی ڕزگاری لە شوباتی 1945دا دامەزرا، بەڵام ساڵح حەیدەری کرۆک و بزوێنەری ئەو بزاڤەی ئەو سەردەمە بوو و سەرچاوەی یەکەمی دامەزراندی هەردوو حیزبی شۆڕش و ڕزگاری بوو. ڕێبەرایەتی حیزبی ڕزگاری، پێکهاتبوو لە: ساڵح حەیدەری، نافیع یوونس، جەعفەر موحەممەد کەریم، نووری شاوەیس، نووری موحەممەد ئەمین، ڕەشید باجەلان و تاها موحیەددین مەعرووف. حیزبی ڕزگاری لە مانگی ئابی 1946دا خۆی هەڵوەشاندەوە و ئەندامانی چوونە نێو پارتیی دیموکراتی کوردەوە، کە تازە ساز کرابوو. بە پێی بڕیاری بارزانی، دامەزرێنەری پارتیی، شێخ لەتیفی حەفید و کاکەزیادی غەفووری بە دوو جێگری یەکەم و دووەمی سەرۆکی پارتیی، کە بارزانی خۆیەتی، دادەنرێن. دانان و دەستنیشانکردنی ئەو دووانە لە لایەن بارزانییەوە بۆ بەهێزکردنی پارتیی دەبێ، چونکە شێخ لەتیف بەهێز بوو و خەڵکێکی زۆریشی هەبوو و کاکەزیادیش کەسایەتییەکی نیشتمانپەروەر بوو و لە کۆیە جێی ڕێز بوو. کۆمەڵێک لە سەرانی ڕزگاری و شۆڕش(جەمال حەیدەری، ساڵح حەیدەری، نافیع یوونس و حەمید عوسمان)، کە کۆمۆنیست بوون، دژی دانانی حەفید و غەفووری، بە جێگری

سەرۆک، دەوەستن، لەبەر ئەوەی ئەو دووانە ئاغا و دەرەبەگ بوون. بەڵام کە بەرهەڵستیکردنی ئەو بڕیارە بێسوود دەبێت، ئەمان(حەیدەرییەکان، یوونس و عوسمان)، نە بەشداری کۆنگرەی دامەزراندنی پارتیی دەکەن و نە دەشبن بە ئەندامی پارتیی. ئەمان دەڵێن:"ئێمە نامانەوێ لەگەڵ هێڵی بۆرژوازیدا یەک بگرینەوە، مارکسیزم_لێنینیزم لەم پارتییەدا لەنێو دەچێت"[17]، بەڵکە وەک پارتییەکی کۆمۆنیستیی کوردستانی دەمێننەوە و پاشتر دەچنە نێو پارتیی کۆمۆنیستی عیراقەوە. کەسی دووەمی دوای مەلا مستەفا، کە ڕۆڵێکی لەبەرچاوی لە دامەزراندنی پارتیدا بینیوە، هەمزە عەبدوڵلایە. هەمزە عەبدوڵلا پارێزەرێکی زیرەک و لێهاتوو و یەکێک "لە خەڵکە دیموکرات و پێشکەوتنخوازەکانی عیراق بووە کە لە سییەکاندا چالاکیی نیشتمانیی دیموکراتی ئەنجام داوە"[18]، کوردێکی کۆنەکۆمۆنیست بووە، کە ڕەگەزنامەی عیراقی لێ وەرگیراوەتەوە و دوور خراوەتەوە و لە سالانی 1945 و 1946دا لە کوردستانی ئێران ژیاوە. لە یەکەم کۆنگرەی دامەزراندنی پارتیدا وەک نوێنەری بارزانی بەشدار دەبێ و چونکە"شیاوی سکرتێریی پارتی بوو"[19] بە سکرتێری پارتیی هەڵدەبژێردرێت. ئیبراهیم ئەحمەد هەر لەو کاتەوە (مارسی 1947) کە دەچێتە نێو پارتییەوە، هەوڵی جێی خۆ قایمکردن و خۆبردنەپێشەوە و گەلەکۆمەکی دەدات. وەک نموونەیەکیش بۆ ئەوە دەکرێ بگوترێ: دوای وەرگرتنی ئیبراهیم ئەحمەد لە ڕیزی پارتیدا، ئەو هەوڵ دەدات بۆ وەرگرتنی کەمالی میرزا کەریمیش لە پارتیدا. کە ئەویش وەردەگیرێ، ئیبراهیم ئەحمەد دەیەوێ ئەو بکرێ بە بەرپرسی خوێندکاران، بەڵام لەبەر ئەوەی خوێندکاران نایانەوێ، سەرانی پارتییش چ پایەیەکی تایبەتی نادەنێ[20]. ئیبراهیم ئەحمەد، نە تەنێ لە نێو پارتیی دیموکراتیی کوردستاندا، بەڵکە کاتێک لە نێو کۆمەڵەی "ژێکاف"یشدا دەبێت و تا ڕادەیەک بە درێژایی ژیانی، هەوڵ بۆ ئەوە دەدات، کە خۆی هەمیشە سەرۆک بێت، هەژاری موکریانی دەڵێت:"چاوم بە برایم ئەحمەد کەوت ئەویش ئەندامی کۆمەڵە بو{مەبەستی کۆمەڵەی ژێکافە-شاکەلی}. شێخ لەتیف لێی پرسیم: برایمت چۆن دیت؟ گوتم: پیاوێکی زرینگ و زانایە و زۆریش کوردە، بەو شەرتەی خۆی بکەنە سەرۆکی کوردستان"[21]. ئیبراهیم ئەحمەد هەر لە سەرەتاوە بە بیانووی دەرەبەگایەتییەوە، لە شێخ لەتیفی حەفید و کاکەزیادی غەفووری، دڕدۆنگ دەبێت، وەلێ ئەم وەک جەمال و ساڵح حەیدەری، نافیع یوونس و حەمید عوسمان، هێندە ڕاستگۆ و بوێر نابێت، کە نەبێتە پارتیی یا پارتیی بەجێ بهێڵێ، بەڵکە سازشکارانە دەست دەگرێ بە کڵاوی خۆیەوە و هەرچی ڕق و قینیشە بۆ داهاتووی هەڵدەگرێ. خۆ ئەگەر ئەو مرۆڤێکی "چەپ" و "خاوەن بیروباوەڕ"

---

[17] شاویس..، من..، ص42.

[18] شریف، الدکتور عبدالستارطاهر، الجمعیات والمنظمات الاحزاب الکردیة فی نصف قرن 1908–1958، ص206،(**لە نامەیەکی حەمید عوسماندا بۆ نووسەری ئەو کتێبە**).

[19] **شاویس..، من..، ص**66.

[20] **سەرچاوەی پێشوو، ل**51.

[21] **هەژار، عەبدوڕەحمان شەرەفکەندی، چێشتی مجێور، چاپی یەکەم، پاریس** 1997، **ل**101.

بووایە، دەبوو دڵسۆزی چەپایەتی و بیروباوەڕی خۆی بێت و وەک حەیدەرییەکان و یوونس و عوسمان بکات. کە وای نەکرد، دیارە چەپ نەبووە. کەواتە دەگەڵ خۆیدا درۆی کردووە و کەسێکیش لەگەڵ خۆدا درۆ بکات، لەگەڵ تەواوی دنیادا درۆ دەکات. ئیبراهیم ئەحمەد لە سەرۆکایەتیی بارزانییش ڕازی نەبوو. ئەو بۆخۆی دەڵێ:"من یەکێ بووم لەو کەسانەی نارەزاییم هەبوو، لەوەی مەلا مستەفا لە دوورەوە سەرۆک بێ"[22]. بێجگە لەوانەش نێوانی لەتەک هەمزە عەبدوڵلادا خۆش نەبووە و هەموودەم لە هەوڵی لێدان و دوورخستنەوەی هەمزەدا بووە. ئیدی هەر لەو دەمەوە دوو هێڵی سەرەکی لە نێو پارتیدا وەدی دەکران. پارتیی لەگەڵ دوو مەسەلەی گرنگ، ڕووبەڕوو بووبوو، یەکێکیان مەسەلەی سۆسیالیستی و ئەوی دیکەشیان مەسەلەی نەتەوایەتی[23]. هێڵی یەکەم هەمزە عەبدوڵلا نوێنەرایەتی دەکرد و هێڵی دووەمیش ئیبراهیم ئەحمەد. بەگوێرەی هەموو پێوانەیەکیش پێڕەوانی سۆسیالیزم چەپن و پێڕەوانی نەتەوایەتیش ڕاست. بە شێوەیەکی گشتیی سۆسیالیزم بەو بیروباوەڕ و ئایدیۆلۆژییانە دەگوترێت، کە مەبەستیان گۆڕینی کۆمەڵگەیە لە ڕێگەی بە کۆمەڵکردنی مولکداریەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانەوە، بۆ لەناوبردنی چەوساندنەوەی مرۆڤ و جیاوازیی چینایەتی. کۆمۆنیست و سەندیکالیست و ئەنارکیستەکان بە هەموو باڵەکانیانەوە، لەگەڵ هەندێ جیاوازییاندا، دەکەونە ڕیزی ئەو بیروباوەڕانەوە و دەکەونە خانەی چەپەوە.خەڵکانێکی دیکە هەن، کە ناوی سۆسیالیستیان لە خۆ ناوە و بانگاشەی بۆ دەکەن، وەک ناسیۆنال سۆسیالیست(نازیست)ەکانی ئەڵمانیا و سۆسیالیستە ڕادیکالەکانی فرانسا و بەعسییە عەرەبە سۆسیالیستەکانی عیراق و سووریا و وڵاتانی دیکەی عەرەب و سۆسیال دیموکراتەکانی جیهان. بەڵام ئەمانە فریان بەسەر سۆسیالیزمەوە نییە و زۆریش دژە چەپن. کەواتە کورد گوتەنی: هەرچی سمێڵی سوور بوو هەمزەئاغا نییە. ئەوەی بانگاشەی سۆسیالیزمی کرد، نابێتە سۆسیالیست. ناسیۆنالیزم(نەتەوەخوازی)یش دەکاتە نەتەوەپەرستی و دەمارگیریی نەتەوەیی و ناسیۆنالیست دەکاتە نەتەخواز و نەتەوەپەرست، کە وەک بیروباوەڕ دەخرێنە ڕیزی ڕاسترەوانەوە. جیهانبینی مرۆڤی سۆسیالیست، فرەوان و بەرینترە و مرۆڤی سۆسیالیست کۆخواز و هەرەوەزخوازە. ناسیۆنالیست(نەتەوەیی)یش خۆپەسەندە و لە دیدێکی تەسکترەوە دەنۆڕێتە جیهان و لە نەتەوەکەی خۆی زیاتر کەسی دیکە پەسەند ناکات. ئیدی بەو جۆرە دەکرێ هێڵی هەمزە عەبدوڵلا بە چەپ و هێڵی ئیبراهیم ئەحمەد بە ڕاست بژمێردرێن. ساڵی 1949 کە هەمزە عەبدوڵلا دەکەوێتە گرتووخانە، ڕێ بۆ ئیبراهیم ئەحمەد و دەستەکەی خۆش دەبێ. سەرانی پارتیی لە مارسی 1951دا کۆنفرانسێکی پەلە، کە ناوی کۆنگرەی دووەمی لێ دەنێن، لە بەغدا دەبەستن و ئیبراهیم ئەحمەد دەرفەت دەقۆزێتەوە و دەکرێ بە سکرتێری پارتیی و بڕیاری هەڵپەساردنی هەمزە عەبدوڵلاش دەدرێ. بەو جۆرە ئیبراهیم ئەحمەد، یەکەم

---

[22] عەزیز، حوسێن محەمەد، پێنج کاتژمێر لەگەڵ برایم ئەحمەددا، 1995، ل15.

[23] کوچیرا.. ، مێژووی ..، ل302.

کوودێتای دژی باڵەکەی دی ئەنجام دەدات و یەکەم هەنگاوی خۆچەسپاندن و خۆسەپاندن دەنێ. ئیدی پارتیی دیموکراتی کورد، لە 1952دا، دووبەرەکی تێدەکەوێ و دوو باڵی لێ دەکەوێتەوە: باڵی هەمزە عەبدوڵلا و باڵی ئیبراهیم ئەحمەد. ساڵی 1953، لە کەرکووک، کۆنگرەی سێیەمی پارتیی دەگیرێ و لەوێدا ناوی پارتیی، لە پارتیی دیموکراتی کوردەوە، دەگۆڕدرێ بۆ پارتیی دیموکراتی کوردستان و بڕیاری دەرکردنی یەکجاریی سکرتێری پێشوو(هەمزە عەبدوڵلا) لە پارتیی، دەدرێ. عەبدوسسەتار تاهیر شەریف دەڵێ:"وەدەرنانی هەمزە عەبدوڵلا بە هۆی ڕێبازی چەپی ئەوەوە لەنێو پارتیدا نەبوو، چونکە پارتیی ئەم ڕێبازەی پاش کۆنگرەی سێیەم گرتە بەر. بەڵام هۆی دەرکردنی ئەو دەگەڕایەوە بۆ ناکۆکیی کەسەکی و گەلەکۆمەکێی نێو سەرکردەیەتیی پارتیی لە نێوان ئیبراهیم ئەحمەد و باڵەکەیدا لە لایەک و هەمزە عەبدوڵلا و باڵەکەی لە لای دووەم"[24]. ئەم بۆچوونەی شەریف، هەرچەندە ئەو بۆ خۆی بەو مەبەستە نایڵێ، وەلێ ڕێک چەپایەتیی هەمزە عەبدوڵلا و ڕاستایەتیی ئیبراهیم ئەحمەد دەسەلمێنێ. کە پارتییش پاش ئەو کۆنگرەی سێیەمە "ڕووکارێکی چەپی" گرتووەتە بەر، ئیدی کاتێک بووە، کە ئیبراهیم ئەحمەد، نەیارەکەی خۆی(هەمزە عەبدوڵلا) وەدەر ناوە و لە کۆڵی خۆی کردووەتەوە و ئەو کاتەش چەپایەتییەکی هەڵبژاردووە و کردووە، کە خزمەتی مەبەستەکانی خۆی بکات. پارتیی لەو هەڵبژاردنەیدا، هەرگیز، دلسۆز و ڕاستگۆ نەبووە، بەڵکە لەبەر بەرژەوەندێکی تایبەت، ئەو کارەی کردووە و ئیبراهیم ئەحمەدی سکرتێریشی دان بە نادڵسۆزیی خۆیان لە گرتنەبەری ئەو ڕێبازەدا دەنێ. وەک پاساودانێک بۆ بانگاشەی پارتیی، کە ماوەی شەش ساڵان، هەلپەرستانە و بە درۆ و بۆ فریودانی لاوانی کورد لە عیراقدا، کە گوایە بزاڤێکی مارکسی _ لێنینی بووبێت، دوای ڕووخانی عەبدولکەریم قاسم، ئیبراهیم ئەحمەد گوتی:"پارتیی هەرگیز لەم بانگاشەیەیدا دڵسۆز نەبووە، بەڵام ئەوەش شێوازێک بوو کە لاوانی ڕووناکبیر لە کوردستانی عیراقدا دەیانەویست. ئەگەر وەدووی ئەوان نەکەوتباین، ئەوان دەبوونە موڵکی کۆمۆنیستەکان. ئەو کارەش هەلپەرستی و هەڵەیە"[25]. لە دیدارێکیدا لەگەڵ ئێریک ڕۆلۆ(Erik Roulot)ی ڕۆژنامەی (لۆمۆند)ی فرانسیدا، مارسی 1963، ئیبراهیم ئەحمەد، گازندەی ئەوە دەکات، کە حیزبی کۆمۆنیست، زۆرێک لە چاکترین لاوانی ئەندامانی پارتی بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن و دەرفێنن، بۆیە ئەویش بڕیاری بەرەنگاربوونەوەی ئەو دیاردەیەی بەوە داوەتەوە، کە بە ڕواڵەت و بە شێوەیەکی ڕووکەش، داکۆکی لە مارکسیزم- لێنینیزم بکات و پێشان بدات، کە حیزبەکەی ئەو بڕوای بەو ئایدیۆلۆژیایەیە و لەو بارەوە دەڵێت:"جاڕی ئەوەم دا، کە حیزبەکەمان لە مارکسیزم- لێنینیزم سروش وەردەگرێت. ئەم وشانە کارێکی سیحرامێزیان لە لاوانی کورد کرد، کە ئەودەم کۆمۆنیزم بەرەو لای خۆی ڕایدەکێشان. کۆنەپارێزەکان وەک

---

[24] شريف..، الجمعيات..،ص178.

[25] اوريل، دان، العراق في عهد قاسم، الجز' الاول، ترجمة وتعليق جرجيس فتح الله المحامي، دار نبز للطباعة والنشر، السويد1989،ص176-177.

ئەوەی ئێمە بەکرێگیراوی کریملین بین، وەها مامەڵەیان لەتەکدا دەکردین، بەڵام کۆمۆنیستەکان هەڵنەخەڵەتان و ئەو فێڵە بە سەریاندا تێنەپەڕی و نێوی بەکرێگیراویان لێ ناین و داوایان لێکردین، واز لە بانگاشەکردن بە مارکسیزم- لێنینیزم بهێنین و لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا و لەو دەمەوە، تاکە یەک ئەندامیشمان ڕوویان نەکردە حیزبی کۆمۆنیست "[26]. لەو ماوەیەدا هەمزە عەبدوڵلا و کەسانی نێزیکی وی(موحەڕڕەم موحەممەد ئەمین، شەهاب شێخ نووری و حەمەکەریم فەتحوڵلا)، بۆ خۆجوێکردنەوە لە باڵی ڕاستڕەوی ئیبراهیم ئەحمەد، دەستەیەک بە نێوی باڵی یا بەرەی پێشکەوتنخوازی پارتیی دیموکراتی کوردستان، پێک دەهێنن. ئەم دەستەیە، لە ساڵی 1956دا، دەچنەوە نێو پارتیی و جارێکی دی ناوی پارتیی دەگۆڕدرێ بۆ پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستان و ئیبراهیم ئەحمەدیش هەر بە سکرتێری دەمێنێتەوە. دیارە گێڕانەوەی دەستەی هەمزە عەبدوڵلا بۆ نێو پارتیی، لە سەر خواستی بارزانی بووە، چونکە جەلال تاڵەبانی، ساڵی 1955، دەچێتە مۆسکۆ، چاوی بە سەیید عەزیز شەمزینی دەکەوێ و مەلا مستەفا نابینێ و ئەو کاتە مەلا مستەفا لە باکۆ دەبێ. سەیید عەزیز شەمزینی، چەند ڕاسپاردە و ئامۆژگارییەکی مەلا مستەفا، بە جەلال تاڵەبانی دەگەیەنێت. کە جەلال تاڵەبانی گەڕایەوە بۆ عیراق"هەندێ ئامۆژگاریی لە مەلا مستەفاوە پێ بوو بەوەی، کە هەمزە عەبدوڵلا وەک تاوانبار مامەڵە نەکرێت و وەک نیشتمانپەروەرێکی دڵسۆز مامەڵە بکرێت و بیشگێڕدرێتەوە نێو پارتیی"[27].

هەر لە سەرەتای دامەزراندنی پارتییەوە، بارزانی پێوەندێکی باشی لەگەڵ هەمزە عەبدوڵلادا هەبوو و بڕوایەکی زۆریشی پێی هەبوو. ساڵی 1957، سەرانی لقی کوردستانی پارتیی کۆمۆنیستی عیراق _ ساڵح حەیدەری، کەمال فوئاد و حەمید عوسمان_ بە ڕاوێژ لەگەڵ هەمزە عەبدوڵلادا، کە ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستان دەبێ، بۆ کارکردن لە نێو پارتیدا و گۆڕینی بۆ پارتییەکی شۆڕشگێڕ، پارتییەکەی خۆیان بەجێ دەهێڵن و دەچنە نێو پارتیی دیموکراتی یەکگرتووی کوردستانەوە. پاشان مەکتەبێکی سیاسی نوێ دادەنێن، کە بریتی دەبێ لە: بێجگە لە ئیبراهیم ئەحمەد، کە هەر بە سکرتێری دەمێنێتەوە، هەمزە عەبدوڵلا، ساڵح حەیدەری، حەمید عوسمان و جەلال تاڵەبانی. بەم گۆڕانە باڵی چەپی نێو پارتیی(هەمزە عەبدوڵلا، ساڵح حەیدەری و حەمید عوسمان)، بەهێزتر دەبێ و باڵە ڕاستەکەی ئیبراهیم ئەحمەدیش، جەلال تاڵەبانی _شاگردە گوێڕایەڵەکەی ئیبراهیم ئەحمەد_ سەر دەخات بۆ ئەندامیەتی مەکتەبی سیاسی. ملانێ و ناکۆکی و ناتەبایی ئەم دوو باڵە، کە هەر یەکە لە ئاوازێک دەخوێنن، بەردەوام و قووڵتر دەبێ، تا کوودێتای 14ی تەممووزی 1958ی بەسەردا دێت.

---

[26] شمیت، دانا ادمز، رحلة الى رجال شجعان في كردستان، عربه و علق عليه جرجيس فتح الله المحامي، منشورات دارمكتبةالحياة، بيروت، لبنان، ص193.

[27] شاویس..، من..،ص62.

کوودێتای 14ی تەمووز و گەڕانەوەی مەلا مستەفای بارزانی بۆ عیراق

کوودێتای 14ی تەمموزی 1958ی عیراق، بوو بە هۆی زیندووبوونەوە و بووژاندنەوەی هیوا و ئاواتەکانی کورد لە عیراقدا، کە پاش دوورکەوتنەوەی بارزانی و ئاوارەیی لە سۆڤیێت، تووشی دژوارییەکی زۆر بووبوو. زۆربەی کوردیش پێشوازییان لە کوودێتای 14ی تەمموز و کارتێکردنی ئەریتی لە سەر جووڵانەوەی کورد، کرد. قاسم دەیویست هاریکاریی لەگەڵ کورددا بکات و وەک هاوبەشی عەرەب لە عیراقدا ڕەوتاری لەگەڵ دەکردن و لە دەستووری وڵاتیشدا ئەو مەبەستە چەسپێندرابوو. جیاوازیی لە نێوان دانیشتوانی عیراقدا نەدەکرا. کورد کارگێڕیی و پلەی بەرزی گرتە دەست و زیندانی و گیراوەکانی بەر دران و ڕێگە بە گەڕانەوەی ئاوارەکان درایەوە و یەکێک لەو ئاوارانەش مەلا مستەفای بارزانی بوو. مەلا مستەفا، سەرۆکی پارتیی، لە ئوکتۆبەری 1958دا، پاش نێزیکەی سێزدە ساڵان ئاوارەیی، لە سۆڤیێت گەڕایەوە بۆ عیراق. غەنی بلووریان دەڵێ:"پاش شەڕی یەکەمی جیهانی کە بزووتنەوەی کورد لە هەموو خاکی کوردستاندا سەرکوت کرا و بە ساڵان وزە لە کورد نەهات و هێزی دەسەڵاتی نەیاران بەسەر خاک و نەتەوەی ئێمەدا زاڵ بوو، ئەوە دەنگ و چریکەی ((بارزان)) و بارزانییەکان بوو کە بێدەنگی شکاند و چرای شۆڕشی کوردی هەڵایساند"[28].

بارزانی بە هۆی پاشخانێکی خێزانیی و کەسەکیی شۆڕشگێڕانە و لەخۆبوردووییەکەوە، کە لە ڕاپەڕینەکانی ساڵانی1931-1932 و 1943-1945دا نواندبووی و بەشدارییەکی ئازایانە و قارەمانانەی لە کۆمارەکەی مەهابادا و پەڕینەوەی خۆی و سەدان لاوی جەنگگێڕی بارزانی بۆ سۆڤیێت و ژیانی ساڵانێکی دوورودرێژی ئاوارەیی لەوێ، پایە و سامان و سەرمایەیەکی سیاسی مەزنی بۆ پێک هاتبوو و بووبوو بە کەسایەتییەکی ئەفسانەیی و گەورە و هێما و نیشانەی خەبات و هیوای تەواوی گەلی کورد و تا دەهات لە دڵی خەڵکی کورددا خۆشەویستتر دەبوو. بۆ پێشاندانی مەزنایەتیی بارزانی بە "سەرۆکی مەزن، جەنەراڵ، پاڵەوانی ڕزگاریی کوردستان، ڕێبەری هەرەمەزن، سەرۆکی گەلێر و ڕێزدار و خۆشەویستی مەزنی جەماوەر، مەزن لەنێو تەواوی کۆمەڵانی گەلدا، ئەفسانەیەکی زیندوو"[29] و نێو دەبرا و نێوی ئەو بەس بوو بۆ خڕکردنەوە و یەکخستنی خەڵکی کورد. گەڕانەوەی وی بۆ عیراق، گەڕانەوەی ڕێبەر و پێشەوا و هیوا بوو بۆ وەڵات و بۆ نێو گەلەکەی. بارزانی سەرۆکی خۆشەویستی گەل بوو و پێویستی بە سەرۆکایەتیی پارتیی نەبوو، بەڵکە بە پێچەوانەوە پارتیی پێویستیی بە سەرۆکایەتیی بارزانی هەبوو. پارتیی بە بارزانییەوە مەزن بوو، نەک بە پێچەوانەوە. بارزانی وەک پێویستییەک پێویست بوو. سەرانی پارتیی لە دوای 14ی تەمووزی 1958 و گەڕانەوەی وی(بارزانی) لە سۆڤیێتەوە بۆ عیراق، بە هۆی لاوازیی و بوودەڵەیی و هیچ لەبارانەبوونی خۆیانەوە و بۆ خۆدانەپاڵ ناوی وی (بارزانی) و

---

28 بلوریان، غەنی، ئاڵەکۆک، ستۆکهۆڵم 1997، ل50.

29 البارزاني، البارزاني..،ص196-240.

بەکارهێنانی ناو و ناوبانگ و گەلێریی وی، هەر دەبوو بۆ ئەنجامدانی کاری پارتایەتیی خۆیان، بارزانی بکەن بە سەرۆکی پارتیی[30]. سەرکردەیەتیی پارتیی چاک دەیانزانی و لەوە گەیشتبوو، کە پارتیی، بە بێ ڕێبەریەتیی بارزانی بێهاوتا و بێوێنە و لێوەشاوەیی ئەو، کە هەرگیز قەرەبوو ناکرێت، هەرگیز ناتوانێت ببێتە هێزێکی گەورە[31]. بارزانی ئەگەر بۆ خۆی قایل بووایە، ئەوا لە نێوحیزبی کۆمۆنیستی عیراقیشدا زۆر بە باشی جێی دەبووەوە و بە خۆشحاڵیشەوە وەردەگیرا و ڕۆڵی لەبەرچاوی خۆیشی دەبوو، چونکە هەر لە کاتی گەیشتنیدا بۆ عیراق، هەردوو حیزبی کۆمۆنیستی عیراق و پارتیی دیموکراتی کوردستان، کەوتنە ملانێ و پێشبڕکێیەکی زۆر گەرمەوە، هەر یەکەو بۆ ڕاکێشانی مەیلی بارزانی، بە لای خۆیدا، وەلێ ئەو(بارزانی) هەر پێشەکی بڕیاری خۆی دابوو بەوەی، کە بە لای کۆمۆنیستەکاندا لانەدات و سەرۆکایەتیی پارتیی دیموکراتی کوردستانی قەبووڵ بێت[32].
لەمەڕ گەڕانەوەی بارزانییەوە بۆ عیراق، نەوشیروان مستەفا ئەمین دەڵێ:"تا ئێستاش وا باوە عەبدولکەریم قاسم مەلا مستەفای هیناوەتەوە و، عەبدوسەلام عارف موافیق نەبوە لەسەر گەڕانەوەی. عەزیز عەقەیلی {عوقەیلی-شاکەلی}یش لە بیرخەرەوەکەیدا وا ئەلی"[33]، کەچی ئیبراهیم ئەحمەد، بە پێچەوانەی ئەو ڕایەوە، ڕووداوەکە بە جۆرێکی دی دەگێڕێتەوە و دەڵێ:"لە گەڕانەوەی بارزانی بۆ عیراق عەبدولکەریم یا پێی نەوترابوو، یا حەزی نەدەکرد مەلا مستەفا بگەڕێتەوە"[34]. بارزانی بە قایلبوونی ڕێبەری کوودێتا، عەبدولکەریم قاسم، دەگەڕێتەوە و نەتەوەییە عەرەبەکان و بە تایبەت عەبدوسسەلام عارف دژی گەڕانەوەی بارزانی دەبن[35]. ئەحمەد دڵزار لە بارەی گەڕانەوەی بارزانییەوە دەڵێ:"شایانی باسە کە لەسەر داوای مەلا مستەفا و ڕازیبوونی عەبدول کەریم قاسم و وەزیرەکانی، جگە لە مشیری ئاخرزەمان عەبدول سەلام عارف، ڕۆژی 6-10-1958 مەلا مستەفا و میر حاج و ئەسعەد خۆشەوی گەیشتنەوە بەغدا"[36]. حیزبی کۆمۆنیستی عیراقیش لە گەڕانەوەی بارزانیدا ڕۆڵێکی کارای بینیوە و توانیویەتی بە شێوەیەکی تایبەتییش کار بکاتە سەر عەبدولکەریم قاسم[37]. بە گوێرەی ئەو ڕایانە و بە دیتنی خۆم، ڕایەکەی ئیبراهیم ئەحمەد، لە ڕاستییەوە دوورە، چونکە هەر پاش سەرکەوتنی کوودێتاکە و ڕووخانی پاشایەتی، بارزانی برووسکەی پیرۆزبایی بۆ قاسم دەنێرێت و بە کردەوەش، قاسم سەرۆک و ڕێبەر و خۆشەویست و دۆستی خەڵک دەبێت و ئەویشە، کە تا ڕادەیەک چەپ دەبێت و لە

---

30 نوري، بهاءالدين، مذكرات، كردستان العراق-سليمانية 1992، ص182.

31 شميت، دانا ادمز، رحلة الى رجال شجعان في كردستان، عربه وعلق عليه جرجيس فتح الله المحامي، منشورات دارمكتبةالحياة، بيروت، لبنان، ص392.

32 الحاج، د.عزيز، القضية الكردية في العراق-التاريخ والافاق، المو'سسة العربية للدراسات النشر، الطبعة الاولي، بيروت 1994،ص26.

33 ئەمین..، پەنجەكان..،ل55.

34 **عەزیز..، پێنج..، ل**21-22.

35 **شاویس..، من..، ڵ**69.

36 **دلزار، ئەحمەد، بیرەوەری رۆژانی ژیانم، بەشی سێهەم، ستۆکهۆلم،** 1994، **ل**11.

37 خيري، زكي، صدى السنين في ذاكرة شيوعي عراقي مخضرم،ص229، **ساڵ و شوێنی چاپی ئەم کتێبە نادیارە**.

حیزبی کۆمۆنیستەوە نێزیک دەبێت و هەلویستی مرۆڤدۆستانەی دەبێت. فوئاد عارف دەلێ:"عەبدولکەریم قاسم پێوەندی لەگەل خەلکدا، واتە لەگەل گەلدا لەسەر بنەمای عیراقێتییان، نەک لەسەر بنەمای دەستەیەتی، بێ گوێدانە هەموو جۆرە جیاوازیگەلێکی جوگرافی یا نەتەوەیی یا تەنانەت سیاسییش، ساز دەکرد، عەبدولکەریم پیاوێکی عیراقی بوو و هەموو خەسلەتەکانی عیراقیەتی تێدا بوون "[38]. هەرچی عارفیشە، دەمارگیرێکی ئایینی و ئاییترایی و خێلەکی و دەستەیی و نەتەوەپەرستێکی نەریتیی توندڕەوی کۆنەخوازی عەرەب دەبێ، کە هەرگیز ڕێی تێناچێ و هۆشگیر نییە، حەزی نەک هەر بە چارەی بارزانی و کورد نەهاتبێ، بەلکە بێجگە لە خەلکی نەتەوەیی سوننەی عەرەب، ڕقی لە هەموو مرۆڤایەتی دەبووەوە و لەو بڕوایەشدا بوو، کە دەبێ کورد و فەلە و شیعە لە عیراقدا، بنبڕ بکرێن. هەدیب ئەلحاج حموود(هدیب الحاج حمود)، وەزیری کشتوکالی سەردەمی قاسم دەلێ:"عەبدوسسەلام عارف ، شەوی 14ی تەممووزی 1958، بەیەکێکی لە ئەفسەرە ئازادەکانی کە لەگەلێدا بوون گوتووە، کە ئەوان{واتە: خۆیان-شاکەلی}شۆڕشەکە ئەنجام دەدەن و سێ دەستە هەن گەرەکە بنبڕ بکرێن، ئەوانەش: کورد و مەسیحی و شیعەن"[39]. لە گێڕانەوەی ئەو باسەدا بەو شێوەیەی خۆی، ئیبراهیم ئەحمەد ئەو کارە بە دوو مەبەست دەکات:

1. بۆ دزێواندن و ناوزڕاندنی قاسم، چونکە قاسم لە نێو خەلکدا خۆشەویست بوو و تا ئێستاش خەلک بە چاکە یادی دەکەنەوە و ئەویش (ئیبراهیم ئەحمەد) هەرگیز خۆشی لە یەکێک نەهاتووە، کە لە نێو خەلکدا خۆشەویست بووبێت.

2. باش باسکردنی عارف، کە لە کن هەموو خەلک، بێجگە لە ئیبراهیم ئەحمەد، دزێو و خراپەکار بووە و بەوەش دەیەوێ ڕۆلێکی مەزن بە خۆی بدات بەوەی، کە ئەو بۆ خۆی چووە بە دووی بارزانیدا لە پراگ و عارف بە هۆی ئەوەوە کارئاسانی ئەو سەفەرەی بۆ کردوون.

بارزانی نەک هەر بە سەرمەشق و نوێنەر و نیشانەی خەباتی گەلی کورد دەژمێردرا، بەلکە لە تەواوی عیراقیشدا، وەک تێکۆشەرێک و یاخیبوویەک، دژ بە ڕێژیمی کۆنی پاشایەتی، تەماشا دەکرا. کاتێک کە لەگەل هاوڕێیەکانیدا، گەڕایەوە بۆ عیراق، نەک تەنێ لە لایەن کوردەوە، بەلکە لە لایەن عەرەبیشەوە، بە گەرمی پێشوازی کران و "بیست هەزار کەس پتر لە فڕگەی بەغدا هاتبوونە پێشوازی {مەبەست پێشوازیی بارزانییە –شاکەلی}. عەرەب و کورد تێکەلاو، شیعاردان گوێی عاسمانی کەڕ دەکرد"[40]. لە ڕاستیدا حیزبی کۆمۆنیستی عیراق ڕۆلێکی مەزنی لەو پێشوازییەدا بینی. هەموو ڕۆژێکیش شاندێکی عەرەبی و هەر ڕۆژەی لە باژێڕ و

---

[38]عارف، فؤاد، مذكرات، الجزء الاول، تقديم وتعليق الدكتور كمال مظهر احمد، مطبعة **خەبات**-دهوك، الطبعة **الاولى**1999، ص213.

[39] الزبيدي، ليث عبدالحسن، ثورة 14 تموز 1958 في العراق، دارالحرية للطباعة، بغداد 1979،ص404-405.

[40] هەژار، عەبدوڕەحمان شەرەفکەندی، چێشتی مجێور، چاپی یەکەم، پاریس 1997، ل284.

ناوچەیەکەوە دەهاتنە دیدەنی مەلا مستەفا[41] و"ئەو ببوە قیبلەی کورد و عەرەب"[42]. حیزبی کۆمۆنیستی عیراق، گەڕانەوەی بارزانی و بارزانییەکانیان کردە بۆنە و جەژن، بۆ دەربڕینی خۆشی و شادی. بۆ بەجێهێنانی پێشوازی لە گەڕاوەکان، هەردوو سەرکردەی حیزبی کۆمۆنیست، سەلام عادیل و جەمال حەیدەری، خۆیان سەرپەرشتیی ڕاگەیاندنی بەخێرهێنانەوەیانیان دەکرد، و ڕۆژنامەی ئیتتیحاد ئەششەعب (اتحادالشعب)ی حیزبی کۆمۆنیستیش، لە بارەی پێشوازیی بارزانییەکانەوە لە بەسرە، ڕاپۆرتی دوورودرێژی بڵاو کردەوە، و نێوی بارزانی بە خەباتگێڕ و بارزانییەکان بە خەباتگێڕان، هەڵۆکان و ئازادان، دەبرد. بەهائەددین نووری دەڵێ:"کاتێک کە کەشتییە سۆڤیێتییەکە، کە مەلا مستەفا بارزانی و ئەوانەی لەگەڵیدا بوون، بەرەو نیشتمان دەگواستەوە، بەرەو عیراق بەڕێوە بوو، داوامان لە هاوڕێیانمان لە باژێڕی بەسرە کرد، کە بەشداریی ڕێکخستنی پێشوازییەکی جەماوەریی شایستە بۆ هاتووان، کە دوازدە ساڵانیان لە ژیانی ئاوارەیی لە هەندەران بەسەر بردبوو، بکەن. کە مەلا مستەفا خۆیشی گەیشتە بەغدا، لەگەڵ چەند سەرکردەیەکی دیکەی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقدا چووم بۆ هوتێل سەمیر ئەمیس –جێی مانەوەی کاتیی بارزانی- بۆ دیداری و بەخێرهێنانەوەی"[43]. "عەزیز ئەلحاج"یش باسی ئەوە دەکات، کە چۆن لەگەڵ مەهدی حەمید و جۆرج تەللۆدا، کە لە سەرانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراق بوون، چوونەتە لای بارزانی، لە هوتێل پالاسی بەغدا، بۆ بەخێرهێنانەوەی و پاشان یەکەم بانگهێشتنی فەرمیی بۆ شیوی ئێواری، لە ماڵی خۆیان لە کەڕڕادەت مەریەم(کرادە مریم) بە ناوی کوردانی فەیلییەوە "لە ڕاستیشدا بەناوی کۆمۆنیستەکانەوە" بۆ بارزانی ساز کردووە، بە ئامادەبوونی سەدان کەسایەتیی کورد و کۆمۆنیست و لەوێش چەندین گوتە و شیعریش خوێنراوەتەوە[44]. بارزانی بێجگە لەوەی بەڕاستی، بوو بە ڕێبەر و پێشەوای کوردستان، جەماوەری کوردستان، بە گەرمی پشتیوانییان دەکرد و لەگەڵیدا بوون و لە ڕاستیشدا شیاوی ئەوە بوو. بارزانی، نیشتمانپەروەر بوو، ساڵانێکی دوورودرێژ لە ئاوارەیی خەباتی کرد و دوای گەڕایەوە وڵات. گەل زۆری خۆشدەویست[45]، بە گەڕانەوەیشی، لە دوای عەبدولکەریم قاسمی سەرۆکی حوکوومەت، بووبوو بە کەسایەتیی دووەم، لە کۆماری 14ی تەممووزی 1958دا. هەر ڕۆژی دووەمی پاش گەڕانەوەیشی بۆ بەغدا، چاوی بە عەبدولکەریم قاسم کەوت. بارزانی لە یەکێک لە کۆشکەکانی نووری ئەسسەعیدا، نیشتەجێ کرا و ئۆتۆمبیلەکەی عەبدولئیلاهی پێ درا و لە لایەن

---

41 شاويس..، من..،ص70.

42 هةژار..، چێشتي.. ، ل285.

43 نوري..، مذكرات..،ص182.

44 الحاج..، القضية..، ص40. **هەروەها بنۆڕە**: الحاج، عزيز، القضية الكردية و"خطايا" القراءة العمياوية، باريس 1994،ص14.

45 شاويس..، من..،ص70.

حوکوومەتەوە پێشوازیی لێ کرا و کۆمۆنیستەکان و کوردەکان، وەک سەرکەوتوویەک پێشوازییان لێ کرد[46].

ڕەوشی سیاسیی عیراق دوای کوودێتای 14ی تەمموز و هەڵوێستی پارتیی

دوای ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی و بوونی عیراق بە کۆماریی، دوو جۆرە دیتن یا دوو هێڵ لە نێو سەرکردەیەتیی کوودێتاکەدا، وەدی دەکرا. عەبدولکەریم قاسم، کۆمۆنیستەکان و چەپەکان، لایەک بوون و عەبدوسسەلام عارف و ئەو بەرەیەی، کە لایەنگرانی وی بوو –کە لە بەعس، ڕێکخراوی برا موسوڵمانەکان(الاخوان المسلمون)، دەرەبەگەکان، خەڵکانی ڕێژیمی پاشایەتیی پێشوو و نەتەوەییە عەرەبەکان –و لە کوردستانیشدا بزووتنەوەی نەتەوەیی تورکمان(تۆرانییەکان)- لایەکی دیکە بوون. دەستەی یەکەم، عیراقییانە، نیشتمانپەروەرانە، سۆسیالیستانە، چەپانە و شۆڕشگێڕانە، دەستەی دووەمیش، عەرەبانە، نەتەوەییانە، ڕاستڕەوانە و کۆنەپارێزانە، بیریان دەکردەوە و دەیانڕوانییە مەسەلەکان. پارتیی دیموکراتی کوردستانیش، دەبوو لەو ملانێیەدا، خۆی ساغ بکاتەوە و خۆ وەپاڵ یەک لەو دوو لایەنە بدات. بەڵام پارتیی خۆیشی لە ملانێیەکی قووڵدا دەژیا و سەرکردەکانی، چوونیەک نەیاندەڕوانییە ڕەوشەکە. بارزانییش، کە تازە وەک قارەمانی نەتەوە و وەڵات و سەرۆکی پارتیی، لە سۆڤیێت گەڕابووەوە، بەسەر ئەو ملانێیەدا –نێو پارتیی و نێو حوکوومەت- دا هات. بە شێوەیەکی ئاسایی و وەک هەر نیشتمانپەروەرێک، بارزانی دەگەڵ دەستەی یەکەم –قاسم، کۆمۆنیستەکان و چەپەکان- دا بوو و پشتیوانیی ئەوانی دەکرد و "بە پێچەوانەی ئیبراهیم ئەحمەد و مەکتەبە سیاسییەکەیەوە، {بارزانی-شاکەلی}هەڵوێستێکی نەرمتر و هێمنانەتری بەرانبەر حوکوومەتی قاسم و حیزبی کۆمۆنیست، دەنواند، چونکە بارزانی هەر لە منداڵییەوە و لە تەمەنی دوازدە ساڵییەوە، وەک ئەندامی شاندی هۆز، بۆ لای والیی تورک لە مووسڵ، پێش جەنگی جیهانیی دووەم، یەکەم کاری دیپلۆماسییانەی ئەنجام دابوو"[47]. بارزانی بە هۆی سێزدە ساڵ ژیانی لە سۆڤیێت، پایە و ڕێزێکی زۆری لە نێو کۆمۆنیست و مارکسیستە کوردەکاندا هەبوو و حیزبی کۆمۆنیستیش هەر لە نێوەندی ساڵانی پەنجاکانەوە، لایەنگری و پشتیوانی لە سەرۆکایەتی بارزانی دەکرد. هێڵە چەپەکەی –هەمزە عەبدوڵڵا و هاوڕێیەکانی- نێو پارتییش، لەگەڵ هەڵوێستی بارزانیدا بوون، بە لایەنگریی قاسم و کۆمۆنیست و چەپەکان. بارزانییش، بۆ ئەوەی سیاسەتی پارتیی لەگەڵ ئەو بار و دەمەدا و لەگەڵ ئامانجەکانی 14ی تەممووزدا بگونجێنێت، سەرۆکی هێڵی ڕاست –ئیبراهیم ئەحمەد- ی، لە سکرتێریی پارتیی دوورخستەوە، هەرچەندە ئیبراهیم ئەحمەدی پارێزەر و خۆ بە نوێنەری سەرکردەیەتی شاریی زان، نەیدەویست مل بۆ مەلا مستەفا دانەوێنێت و بەوە قایل نەبوو، وەلێ بارزانی وەدەری نا و لە

[46] غريب، ادمون، الحركة القومية الكردية،دارالنهار للنشر، بيروت 1972،ص38.

[47] خيري..، صدى..،ص230.

مانگی کانوونی دووەمی 1959دا، ڕێبەری دەستەی چەپ، هەمزە عەبدوڵلای -کۆنەکۆمۆنیستی - بە سکرتێری پارتیی دانایەوە[48]، دوای ئەوەی کە لە 1949وە بە کردەوە و لە 1951وە بە فەرمی، ئیبراهیم ئەحمەد، لە سکرتێریی پارتیی دەریپەڕاندبوو. هەمزە عەبدوڵلایش "هەرگیز بۆی ڕێک نەکەوتبوو، کە بە کردەوە ڕێبەریەتیی پارتیی بکات، وەک کە لە ساڵی 1959دا کردی و، پارتیی بە ڕووکارێکی دیموکراتیی هاوپەیمان لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستدا برد، بەڵام ڕاستڕەوایەتیی نێو پارتییش بەهێز بوو"[49]. هەرچی هێڵە ڕاستەکە -ئیبراهیم ئەحمەد و هاوبیرانی- شە، بە پێچەوانەوە لەگەڵ هەڵوێستی دەستەی دووەم -عارف، بەعس و نەتەوەییەکان- دا بوون. عەبدولکەریم قاسمیش بە هەڵوێستی ئیبراهیم ئەحمەدی دەزانی و لێی تێگەیشتبوو، لەو بارەوە ئیبراهیم ئەحمەد بۆ خۆی دەڵێ:"ئەوەی لە دواییدا بۆم دەرکەوت، ئەوە بوو عەبدولکەریم باوەڕی پێ هێنابوو، کە من لەگەڵ کۆمەڵەی عەبدولسەلام عارفدا ڕێکم، لەگەڵ ئەو کۆمەڵەدا ڕێک نیم، کە عەبدولکەریم دەیەوێ"[50]. بێجگە لەوەش، پێوەند و کردەوەکانی ئیبراهیم ئەحمەد، جێی گومانی حیزبی کۆمۆنیستی عیراقیش بووە، بۆیە ئیبراهیم ئەحمەد لەو ڕووەوە دەڵێ:"پارتیی کۆمۆنیست بڵاویان کردبۆوە و بە عەبدولکەریمیشیان ڕاگەیاندبوو، کەوا من وەکوو سکرتێری پارتی، پەیوەندیم لەگەڵ نەتەوەییەکانی عەرەبدا هەیە و لەگەڵیان ڕێک کەوتووم، کۆدەتایەک دژی عەبدولکەریم بکەین"[51]. بێگومان گومانکردنی عەبدولکەریم قاسم و حیزبی کۆمۆنیست، لەجێی خۆیدا بووە و وەک پاشتر ڕوون بووەوە، ئەوان ئیبراهیم ئەحمەدیان باش ناسیبوو و باشی لێ تێگەیشتبوون. ئیبراهیم ئەحمەد لە ڕووی هەڵوێستی سیاسییەوە نەناسراوە و هەرگیز خۆی ساغ نەکردووەتەوە. پارتیی دیموکراتی کوردستان، کە ئەو کاری تێدا دەکرد، بە ناو مارکسیست-لێنینیست بوو. نەیارانی ڕاست، ئیبراهیم ئەحمەدیان بە هەواداری کۆمۆنیزم، کە وردەوردە بەرەو لای دیموکراسی لیبرال دەڕوا، دادەنا. هەرچی چەپەکانیشە ئەویان بە ناسیۆنالیست دادەنا[52]. لەو سەردەمەدا ملانێیەکی زەق، لە نێوان دوو چەمکدا وەدی دەکرا، دیموکراسی و نەتەوەیی. جەرجیس فەتحوڵلا، لە بارەی شێوەی بیرکردنەوەی ئیبراهیم ئەحمەدەوە دەڵێ:"بە بڕوای خۆم، گەرموگوڕیی بیروباوەڕە نەتەوەیی یەکەی برایم و جەلال، بەسەر بیروباوەڕە سۆسیالیزمییەکەیاندا زاڵ بوو. بەڵام هەڵەی هەرە زەقی بیر و بۆچوونیان ئەوە بوو، ئەوانیش وەکوو مارکسییەکانی دیکە، بە قووڵی مارکسییەتیان نەخوێندبۆوە و لێیان نەکۆڵیبۆوە...لەبەر ئەوەی برایم و جەلال هیچ زمانێکی بیانیان نەدەزانی...ئەوان

---

48 البراك، الدكتور فاضل، مصطفى البارزاني، الآسطورة والحقيقة، بغداد 1989.ص158.هەروەها بنۆڕە: راندل، جوناثان، اُمة في شقاق، دروب كردستان كما سلكتها، ترجمة فادي حمود، دارالنهار للنشر، بيروت1997،ص183.

49 شريف..، الجمعيات..،ص206.(لە نامەیەکی حەمید عوسماندا بۆ نووسەری ئەو کتێبە).

50 عەزیز..، پێنج..،ل21.

51 سەرچاوەی پێشوو.

52 کۆچێرا..، مێژووی..، ل342.

خوێندنەوەکانیان هەمووی ڕۆژهەڵاتیانە بوو"[53]. شێوەی بیروبۆچوونی ئیبراهیم ئەحمەد، هیچ لە بیروبۆچوونی بەعسییەکانەوە دوور نەبووە و زۆرجاران لەگەڵ دیتنی واندا یەکیان گرتووەتەوە. خالید بەگداش، سکرتێری گشتیی حیزبی کۆمۆنیستی سووریا، کە بۆ خۆی کورد بوو و یەکێک بوو لە کۆمۆنیستە هەرەکەونەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دەڵێ:"کاتێک کە برایم ئەحمەدم لە ساڵی 1958 لە شاری پراگ چاو پێ کەوت و وتووێژم لەگەڵ کرد، لەسەر ڕێ و ڕەوشتی بەعسییەکانم دیت، پێم وایە بەعسییە"[54]. لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسمدا، کە هەموو جۆرە پیلان و نەخشەیەک ساز دەکرا، بۆ لەنێوبردنی ئەزموونی 14ی تەمووز و هەموو خەڵکی نیشتمانپەروەر و چەپ و دڵسۆزی خاک و وڵات، لەگەڵ قاسم و حیزبی کۆمۆنیست و بەرەی گەلدا بوون، ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی و هاوبیرانیان بەوە دەناسران، کە هاریکاریی هێزە نەتەوەییە عەرەبییەکان و عەبدوسسەلام عارف و هێزە بەرهەڵستکارەکانی قاسم دەکەن و بەرەی دژ بە گەل(بۆرژوازی و عارف و بەعس و ڕاستڕەو و ڕەگەزپەرست و نەتەوەییەکان)یان هەڵدەبژارد و لە عارفەوە نێزیکتر بوون تا لە قاسمەوە و "باڵی ئیبراهیم-جەلال بە شێوەیەکی دیکە کلک بوون، ئەوان دەیانەویست پارتیی بە بۆرژوازییەتەوە(موحەممەد حەدید، سددیق شەنشەل) یا (حیزبی نیشتمانیی دیموکراتی و حیزبی سەربەخۆیی) گرێ بدەن و خۆ یەکخەن و ساز کەن دژ بە لێشاوی جەماوەر لە وڵاتدا و هەندێ هەڵوێستی حیزبی کۆمۆنیست بەکار بێنن بۆ ئەوەی پاڵ بە میرییەوە بنێن بۆ دژایەتیکردنی و لێدانی"[55]. واتە هەر بە هاریکاریی لەگەڵ بۆرژوازییەکاندا نەدەوەستان، بەڵکە دەیانەویست قاسم، لە حیزبی کۆمۆنیست هاندەن و کۆمۆنیستەکان تووشی لێدان بکەن.

یەکێک لەو نەخشە و پیلانانەی، کە بە مەبەستی گۆڕینی ڕێژیمی کۆماریی و دەسەڵاتگرتنەدەست ساز کرا، یاخیبوونە سوپاییەکەی عەقید عەبدولوەهاب ئەششەووافی 8ی مارسی 1959ی مووسڵ بوو. یاخیبوونێکی لەو جۆرە، زیانێکی مەزنی بە کۆمار و یەکیەتیی گەل و دەسکەوتەکانی 14ی تەمووز و حوکوومەتی عەبدولکەریم قاسم دەگەیاند، کە وڵاتپارێز بوو و خزمەتی بە توێژە چەوساوەکان و خەڵکانی بێکەسیی دەرێی حیزبەکان دەکرد، هەر بۆیە هەڵوێستی ڕاست و دروست و نیشتمانپەروەرانە و شۆڕشگێڕانە، ڕاوەستان بوو دژ بەو یاخیبوونە و بەشداربوون بوو لە سەرکوتکردنیدا. بارزانییەکان ئەو ڕۆڵەیان بینی و بەشداریی ئەو سەرکوتکردنەیان کرد[56]. عەبدولکەریم قاسم داوای لە کۆمۆنیستەکانی مووسڵ و کوردانی سەر بە بارزانی کرد، کە هێرش بکەنە سەر مووسڵ و یاخیبووەکان پێش گەیشتنی هۆزەکانی شەممەر و تەشەنەکردنی یاخیبوونەکە، لەنێو بەرن[57]. بێجگە لە هۆزی بارزانییان، کۆمەڵانی

---

[53] عەزیز، حوسێن محەمەد، خولانەوە لە بازنەیەکی بۆشدا، دەقی چاوپێکەوتن و دەمەتەقێیەک لەگەڵ جەرجیس فەتحوڵڵای پارێزەردا، ئاپێک، ستۆکهۆڵم 1997، ل34.

[54] کۆچێرا..، مێژووی..، ل342.

[55] شریف..، الجمعيات..،ص194. نامەیەکی ساڵح حەیدەری بۆ دۆکتۆر عەبدوسسەتتار تاهیر شەریف.

[56] ئەمین..، پەنجەکان..، ل57.

[57] غريب..، الحركة..،ص41.

ئێزدی و جووتیارانی مەسیحی دەوروبەری تلکیفیش، لە گوندانەوە لەسەر داوای بەغدا، داورووژانە نێو شاری مووسڵەوە و خۆیان خستە نێو ئەو هەرایەوە[58]. پارتیی دیموکراتی کوردستان، بێگومان دەستەی چەپی نێو پارتیی، کە ئەو دەمە لە ترۆپکی دەسترۆیشتنیدا بوو، لە بارەی ئەو ڕووداوەوە، بڵاوکراوەیەکی دەرکرد و داوای لە هەموو ئەندامانی کرد، کە دابەزنە سەر جادەکانی مووسڵ "بۆ شەڕ لە پێناوی خۆپاراستندا دژ بە شۆڤێنییەتی عەرەب"[59]. بە هۆی هاندانی بارزانی و بەشدارییەکی چالاکانەی خەڵکی کورد لە کوژاندنەوەی ئەو یاخیبوونەدا، حیزبی کۆمۆنیستی عیراقیش لە ڕۆژنامەی ئیتتیحاد ئەششەعب (اتحادالشعب)دا، پەسنی بارزانی و هاوڕێیەکانی دەدا و دەڵێ:"بوونی بارزانیی خەباتگێڕ لە کوردستان لە کاتی بەرپابوونی یاخیبوونی خائینانی تاقمی شەووافدا، کارێکی مەزنی کردە سەر کوردان بۆ بەشداربوون لە دامرکاندنەوە و سەرکوتکردنی یاخیبوونەکەدا"[60]. بارزانی وەک ئەرکێکی شۆڕشگێڕانەی خۆی، دڵسۆزانە خەڵکی کوردی هاندا بۆ دژایەتی ئەو یاخیبوونە ڕەگەزپەرستییەی شەوواف. ئیدی پیاوانی هۆز و خێڵەکانی کورد، بە دەنگی بانگەوازی مەلا مستەفاوە هاتن و لە چیاکانەوە هاتنە خوارێ، بۆ پارێزگاریی لە خۆیان دژی شۆڤێنییەتی عەرەب[61]. کە سەرۆکی یاخیبونەکەش(ئەششەوواف)بە برینداریی خۆی دەگەیەنێتە بنکەیەکی کتوپڕی تیمارکاریی، پاش تەقە لەیەککردن لەگەڵ چەند سەربازێکی سەر بە حوکوومەتدا، تیمارکارێکی کورد بە نێوی یوونس جەمیل، دەیکوژێت[62]. نەتەوەییە عەرەبەکانیش لەو بروایەدان، کە ئەششەوواف لە ژووری جلگۆڕین، بە دەستی تیمارکارێکی کورد کوژراوە. وەلێ کۆمۆنیستەکان دەڵێن، کە دوای بۆمبارانی بنکەی سەرکردەیەتیی لیوای پێنجەم، لە لایەن فڕۆکەکانی جەلال ئەلئەوقاتی(جلال الاوقاتی)یە، کە سەرۆکی هێزی جەنگیی هەوایی عیراق بوو، ئەششەوواف بە برینداری خۆی دەگەیەنێتە نەخۆشخانە، بەڵام لەوێ چەند سەربازێکی بەشی ئەندازیاریی دەیدۆزنەوە و یەکێکیان بە نێوی موحەممەد یووسف، بە خەنجەرەکەی لێی دەدات و بە عەردیدا دەدات و پاشان بە تفەنگەکەی دەستڕێژی لێ دەکات، تا دەیکوژێت. هەروەها دەشگوترێ، کە بە دەستی چوار سەرباز و بە فەرمانی ئەفسەری هێزی هەوایی ئەحمەد حەبیب(احمد حبیب) کوژراوە[63]. خەڵکی دیکەش هەن، دەڵێن کە ئەششەوواف، تیمارکارێک بە نێوی تاها ئەلموختار(طه المختار) کوشتوویەتی[64].

---

[58] بطاطو، حنا، العراق الكتاب الثالث(الشيوعيون والبعثيون والضباط الاحرار)، ترجمة: عفيف الرزاز، موًسسة الابحاث العربية، الطبعة الاولى، بيروت 1992، ص195.
[59] البراك..، مصطفي..،ص166.
[60] سەرچاوەی پێشوو.
[61] دان..، العراق..،الجزء الاول.ص223.
[62] سەرچاوەی پێشوو و پەراوێزی ژمارە 6ی هەر ئەو لاپەڕەیە.
[63] بطاطو..،العراق..، ص195.
[64] الزبيدي..، ثورة..، ص439.

ئیبراهیم ئەحمەد لە هەموو ژیانیدا بازرگانیی بە چەپ و چەپایەتییەوە کردووە و لە کاری سیاسیشدا بازرگانانە بۆ شتەکان چووە و پێوەری بازرگانانەی بەکار بردووە، واتە: چاوی لە دووی ئەوە بووە، کە کێ زیاتری دەداتێ. دوای کوودێتای 14ی تەمموزی 1958، ملانێ و ناکۆکیی نێو پارتیی دیموکراتی کوردستان، زەقتر و خویاتر دەردەکەوت. بێجگە لە ناکۆکیی کەسەکی، مەسەلەی بۆچوون و بیروباوەڕیش لە ئارادا هەبوو. هێڵەکەی ئیبراهیم- جەلال و لایەنگرانیان کە "لەڕووی کێ زیاتر دەدات((مزایدە)) یا لە چاوی بازرگانییەوە، واتە: سیاسەتکردن بە هۆشێکی بازرگانییەوە دەیاننۆڕییە هاوپەیمانیی لەگەڵ میری و هێزە سیاسییەکاندا (ئیبراهیم ئەحمەد دەیگوت من پارەگۆڕ(سەڕڕاف)م کێ فرەترم بداتێ لەگەڵ ئەوەدا مامەڵە دەکەم). ئەم باڵە دەیویست بە هەر شێوەیەک دەبێ گەورەترین دەسکەوتی حیزبی وەدەست بێنێ. ئامانج لای ئەمان پاساوی شێوازی کارکردن دەدات (ئەم ڕێبازەش لە شێوەی بیرکردنەوەی هەندێک لەم کەسانەدا لە دوای 1961ەوە تا ئەمڕۆ وەدی دەکرێت)"[65]. هێڵی دووەمی نێو پارتیی، هێڵەکەی هەمزە عەبدوڵڵا و هاوڕێیەکانی بوو، کە لە ڕوانگەی بەرژەوەندی ستراتیژیی بزاڤی ئازادیخوازی نەتەوەی کوردەوە دەینۆڕییە هاریکاریی لەگەڵ میری و هێزە سیاسییەکانی وڵات[66]. دەستەی ئیبراهیم ئەحمەد، لە سەردەمی عەبدولکەریم قاسمدا بەوە دەناسران، کە دژایەتیی پارتیی کۆمۆنیستی عیراق دەکەن و لەگەڵ ڕەوتی دیموکراسیدا نارۆن. کە چەپایەتی بە واتای بیرکردنەوەی سۆسیالیستانە بێت (وەک باوە) ئەوا ئیبراهیم ئەحمەد هەرگیز چەپ نەبووە و نییە و"لەسەر ناوبردنی بە سۆسیالیست نارازییە، ئەو سەر بە پارتییەکی شۆڕشگێڕی پێشکەوتنخوازە"[67]. ئەگەر ئیبراهیم ئەحمەد خۆ بە چەپ(سۆسیالیست) نازانێت، چۆن دەکرێ بە تۆبزی و بێ ڕەزامەندیی خۆی ئەو نێوەی لێ بنرێت. ئەگەر پشتگریی جووتیاران و بەشینەوەی زەوی، کە پارتییەکەی ئیبراهیم ئەحمەد بڕوای پێ هەبوو، کارێکی چەپڕەوانە بێت، ئەوا ئیبراهیم ئەحمەد لەو بڕوایەدایە، کە"مەسەلەگەلی وەک بیرازی زەوی و کشتوکاڵ، کە لە کۆڵەکە گرنگەکانی بەرنامەی پارتییەکەیانە لەم کاتەدا دوا دەخرێت، تا ڕاخوازیی گەلی لە بارەوە وەردەگیرێ و ئارەزووە ڕاستییەکانی لەو بارەوە دەزانرێت. ئەو لەو باوەڕەشدا بوو کە کۆمپانیای نەفتی عیراق لێگەڕدرێت و چ کێشەیەکی بۆ ساز نەکرێت "[68]، واتە: نە بڕوای بە مەسەلەی زەوی هەیە و نە نانەوەی گیروگرفت بۆ کۆمپانییەکانی نەفت. پێش ئەوەی ئیبراهیم ئەحمەد ببێتە ئەندامی ژ.ک و حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و پاشتریش پارتیی دیموکراتی کوردستانی عیراق، هەرگیز لە حیزبی کۆمۆنیستدا

---

[65] شريف..، الجمعيات..،ص195.

[66] سەرچاوەي پێشوو،ل 203.

[67] ادامسن، ديڤيد و جرجيس فتح اللة، الحرب الكردية وانشقاق 1964، ستوكهولم 1990،ص197.

[68] سەرچاوەي پێشوو.

–كە ئەو دەمە بە فێرگەی شۆڕشگێران دادەنرا- نەبووە و ناشبێ[69] و لەگەڵ هیچ دەستە و تاقم و پارتییەکی چەپ و سۆسیالیستیشدا سەروسەودای نەبووە. ڕێک بە پێچەوانەی ئەوەشەوە لە نێو خەڵکدا وا باو بووە، کە ئەو لە ئینگلیزەوە نێزیکە و لەگەڵ تێڕوانین و ڕای ئەواندایە و تەنانەت خزمەتی نەخشە و بەرنامەی ئەوان دەکات. ئەگەر ئەو بۆچوونە تەنێ تیۆرییەک بێت –هیچ دووکەڵێک بێ ئاگر نابێت- خۆ لە ڕەوشت و هەڵسوکەوت و ڕەوتار و ئەنجامدانی کاری سیاسیدا، هەرگیز نەک هەر چەپ نەبووە، بەڵکە هەر بە لای چەپیشدا نەیڕوانیوە. ئەو کە هەر لە دەسپێکی دامەزراندنی پارتییەوە دژایەتیی دەستەی هەمزە عەبدوڵڵای کردووە، هەر لەبەر ئەوە بووە، کە هەمزە عەبدوڵڵا و ئەوانەش کە لەگەڵیدا بوونە و هاوبیری بوونە، وەک بیروباوەڕ کۆمۆنیست بوونە. پاش تەممووزی 1958 و ئەو گۆڕانانەی، کە لە عیراقدا وەدی هاتن و بڵاوبوونەوە و گەشەسەندنی بیروباوەڕی شۆڕشگێڕانە و زێتر پەرەسەندنی حیزبی کۆمۆنیستی عیراق لە نێو خەڵکدا، زۆربەی سەرانی پارتیی دیموکراتی کوردستان، باوەڕیان بە پێویستیی بوونی پێوەندێکی توند و باش و هاریکاریی لەگەڵ کۆمۆنیستەکاندا هێنابوو و کۆمۆنیستەکانیش ئامادەی ئەو جۆرە هاریکارییە بوون. بەهائەددین نووری لەمەڕ ئەو باسەوە دەڵێت: "بۆ ئەم مەبەستە {واتە: پتەوکردنی پێوەند و هاریکاریی هەردوو لا- شاکەلی} دیدارێک لە نێوان دوو شاندا لە سەرکردەیەتی هەردوو پارتیی، لە بیرۆی عامیر عەبدوڵلا، لە جادەی ئەننەهر(شارع النهر) {لە بەغدا –شاکەلی} ساز کرا. لە لایەن ئێمەوە {واتە: حیزبی کۆمۆنیستی عیراق – شاکەلی} سەلام عادیل و جەمال حەیدەری و عامیر عەبدوڵلا و من {بەهائەددین نووری –شاکەلی} ئامادە بووین. لەوانیش(پارتیی دیموکراتی کوردستان) چەند سەرکردەیەک لە نێویاندا نووری شاوەیس و جەلال تاڵەبانی هەبوون. بە شێوەیەکی ئاسایی و گەرم دەست بە ئاخافتن و بیروڕاگۆڕینەوە کرا و جارجاریش گلەیی دەگۆڕدرایەوە. کاتێک جەلال تاڵەبانی دەستی بە ئاخافتن کرد تووڕە دیار بوو و بەبێ هیچ هۆیەکی ژیربێژانە گەرم بوو و هێرشی بردە سەر حیزبی کۆمۆنیستی عیراق و بە زایۆنیزمی لێکچوواند. ئەمە شتێکی چاوەڕواننەکراو بوو بۆ ئێمە، چونکە چۆن پەنا دەبرێتە بەر شێوازێکی وەها ئیستیفزازیی بەرانبەر بە ئێمە، لە دانیشتنێکدا، کە ئامانجی هاریکاریکردن بێت، لە نێوان هەردوو پارتییدا. پێم وایە بۆ ئەندامانی شاندی پارتییش، کارێکی چاوەڕواننەکراو بوو. ئێمەش هیچ لێکدانەوەیەکمان بۆ ئەو کارە نەبینییەوە، بێجگە لە ئارەزووی تاڵەبانی، بۆ سازکردنی بارێک، کە نێزیکبوونەوە و هاریکاریی لە نێوان هەردوو پارتییدا، کارێکی دژوار بێت. سەلام عادیلیش تووڕە بوو و مشتی کێشا بە سەر مێزەکەی، کە لە دەوری دانیشتبووین و بە تووڕەیی گوتی: ئەدەبت هەبێ. ئیدی ئێمە هەموو لە کۆبوونەوەکە کشاینەوە و

---

[69] عەزیز..، پێنج..، ل89.

شاندەکەی پارتییمان بە تەنێ بەجێهێشت"[70]. ئەوە هەڵوێستی زۆر چەپانەی دەستەی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی دەردەخات، کە چەند دژی هاوکاری و هاوخەباتی پارتیی و کۆمۆنیستەکان بوونە، لە کاتێکدا لە نێو پارتییدا باڵەکەی دی دۆستایەتیی کۆمۆنیستەکانیان پێ باش و پێویست بوو.

یەکلاکردنەوەی ملانێیەکەی نێو پارتیی

ئەو ملانێیەی نێو پارتیی دیموکراتی کوردستان، کە بە کردەوە سەرانی پارتیی کردبوو بە دوو دەستەوە، تا ساڵی 1959 بەردەوام بوو. دووفاقی(ازدواجیە)یەک لە سیاسەتی پارتیدا هەبوو، چونکە لە پارتیدا دوو باڵ هەبوون، باڵی چەپ، بە ڕێبەریەتیی هەمزە عەبدوڵلا و باڵێکی ڕاستڕەو بە ڕێبەریەتیی ئیبراهیم ئەحمەد. لە کۆنگرەی چوارەمدا، باڵە ڕەسترەوەکە سەرکەوت و پارتیی لە باڵە چەپەکە پاکتاو کرد و ڕێبەری چەپەکان بە تەواوی لە پارتیی وەدەر نرا و ئیدی قۆناغی دووفاقانەی نێو پارتیی کۆتایی هات[71]. وەدەرنان و لابردنی دەستەی چەپی نێو پارتیی(هەمزە عەبدوڵلا، حەمید عوسمان، ساڵح حەیدەری، نەژاد ئەحمەد عەزیز، خوسرەو تەوفیق، حەمەکەریم فەتحوڵلا و ساڵح ڕوشدی)، کە خەڵکانێکی نەتەوەیی و لە هەمان کاتیشدا نیشتمان (عیراق) پەروەر-دیارە بە پێی پێوەری ئەو دەمە- بوون، واتە هەم کورد و هەم عیراقی، لە سەر دەستی بارزانی ئەنجام درا. بێگومان ئەنجامدانی ئەو کارە هەروا لەخۆڕا و کتوپڕ نەبوو، بەڵکە لەمێژ بوو ئیبراهیم ئەحمەد و ڕاستڕەوانی هاوبیری، نەخشەیان بۆ کێشا بوو و کنەیان بۆ دەکرد. دوو هۆکاری گرنگ، کە ڕۆڵێکی لەبەر چاویان لە ئەنجامدانی ئەو کارەدا بینی و هەلومەرجەکانیان بەرەو ئەو لایەنە برد ئەمانە بوون:

1. هەر دوای گەڕانەوەی بارزانی لە سۆڤیێت، جەلال تاڵەبانی "خۆی گەیاندێ و خۆی زۆر لێی نزیک کردەوە، دەستی کرد بە موشاغەبەکردن لەسەر هەمزە عەبدوڵلا و نەژادی ئەحمەد عەزیز ئاغا و خەسرەو و حەمید عوسمان کە ئەو سەردەمە ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پارتیی بوون. وای لە بارزانی گەیاندبوو کە هەمزە عەبدوڵلا و هاوڕێیەکانی پارتییان کردووەتە پەیمانگەیەک بۆ پێگەیاندنی ئەندامانی حزبی شیووعی. وای تێ گەیاندبوو کە ئەندامانی مەکتەبی سیاسیی ئەو سەردەمە دەڵێن ئێمە وەکو دەورەیەکین، وەکو پەیمانگەیەکین دەبێ خەڵک ئامادە بکەین و ڕۆشنبیریان بکەین تا فێرە سیاسەت بن، کە فێری سیاسەتیش بوون دەبێ بچنە ناو حزبی شیووعییەوە. ئیتر هەمیشە دووبارە و سێبارەیان دەکردەوە بۆ بارزانی کە خەریکە پارتی نامێنێ و دەیبەنە ناو حزبی شیووعییەوە. تا وایان لێ کرد کە هەمزە عەبدوڵلا و برادەرەکانی لە مەکتەبی

---

[70] نوري، بهاءالدين، مذكرات، كردستان العراق، سليمانية 1992،ص181.

[71] شريف..، الجمعيات..،ص204.

سیاسی دەربكرێنو برایم ئەحمەد ببێتە سكرتێر و جەلالیش ببێتە ئەندامی مەكتەبی سیاسی لە كاتێكدا لە بەهاری 1959دا جەلال تاڵەبانی لە پارتی تەجمید كرابوو. لە كاتی تەجمید كردنیدا، تاڵەبانی گەشتێكی بۆ هەولێر و رەواندز و ناوچەی باڵەک كرد، دووای ئەوەی لە گەشتەكە گەڕایەوە ئینجا توانیی بە پشتەوانیی بارزانی ئینقلابێک لەسەر هەمزە عەبدوڵلا و هاوڕێیەكانی بكات و دەست بگرێ بەسەر مەكتەبی سیاسیی پارتیدا، ئەمەیش یەكەم ئینقلابی بوو و برایم ئەحمەد بە سكرتێر و خۆیشی بە ئەندامی مەكتەبی سیاسیی پارتیی مایەوە"[72].

2. لەو دەمەدا سەرهەنگ عیسا پەژمان، كە كوردێكی ئێرانی دەبێت، نوێنەری سەربازیی {لە ڕاستیدا كارمەندی ساواک- سازمان اطلاعات وامنیت كشور – دەسگای زانیاری و ئاساییشی دەوڵەت- شاكەلی} دەبێت لە سەفارەتی ئێرانی لە بەغدا، پێوەندێكی باش و دۆستایەتییەكی بەهێزی لەگەڵ عەبدوڕڕەحمان (عیسا)زەبیحی و یەدوڵلا فەیلیدا {بە تایبەت لەگەڵ زەبیحیدا كە وەک باوەڕپێكراوێكی ساواک مامەڵەی دەكات-شاكەلی} دەبێت. سەرهەنگ پەژمان كۆمەكێكی زۆر بەو دووانە دەكات بۆ ئەوەی جووڵانەوەیەكی چالاكانە بەرپا بكەن. ئەو دووانە بەو شێوەیە دەست بەسەر كۆمیتەی ناوچەی بەغدادا دەگرن[73]. لەو سەردەمەشدا عیراقی 14ی تەمموز، بووبووە جێی تێكۆشان و خەباتی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی و لە نێو ئەوانیشدا ئۆپۆزیسیۆنی كوردی ئێران، كە ئەو دەمە هەموو سەرانیان لە بەغدا گیرسابوونەوە و، بارزانییش دژی ڕێژیمی شا و، بۆ نواندنی چالاكیی كۆمەكی زۆری پێ دەكردن. دەمڕاستی ئەو كاتەی حیزبی دیموكراتی كوردستانی ئێران، ئەحمەد تەوفیق (عەبدوڵلا ئیسحاقی) بوو، كە نێوانی هەم لەگەڵ بارزانیدا زۆر باش بوو-بارزانی خۆشی دەویست- و هەم لەگەڵ ئیبراهیم ئەحمەد و تاقمەكەیدا باش بوو. ئیبراهیم ئەحمەد و تاقمەكەی، بەتایبەت زەبیحی بە هۆی ئەوەی، كە كوردی ڕۆژهەڵاتی كوردستان بوو، هەوڵیان دەدا بارزانی دەست لە دەستەی حەمزە عەبدوڵلا بەربدا و ئەوان بگرێتەخۆ[74] و بەو شێوەیە توانییان ڕاستەوخۆ لە ڕێگەی ئەحمەد تەوفیقەوە-كە ئەوان دژی دەستەی عەبدوڕڕەحمانی قاسملوو و كەریمی حیسامی، كە پێیان وابوو دۆستی دەستەی هەمزە عەبدوڵلان، بە تاكە نوێنەری حیزبی دیموكراتی كوردستانی ئێرانیان دەزانی- بیروڕا خراپ و ناحەزەكانی خۆیان، بەرانبەر هەمزە عەبدوڵلا و هەڤاڵەكانی، بە بارزانی بگەیەنن و دووزمانیی لا بكەن و، بە سوودوەرگرتن لە هەستی كوردایەتی ئەو، گومانی بەرانبەر دڵسۆزیی و پاكیی هەمزە و هاوڕێیەكانی لا دروست بكەن، بەوەی كە هەمزە عەبدوڵلا دەیەوێ، پارتیی بكاتە بەشێک لە حیزبی كۆمۆنیستی عیراق. زەبیحی بە هۆی ڕق و قینی خۆی لە كۆمۆنیست و كۆمۆنیستان و بۆ

---

[72] هەریری، فرەنسۆ، بۆ ئەوەی مێژوو بە چەواشەیی نەنووسرێ، چاپی یەكەم، پیرمام-هەولێر 1995، ل7-8.

[73] شریف..، الجمعیات..،ص208.

[74] عەلی، كوردۆ، سۆڤیەت و بزووتنەوەی نیشتمانی ی كورد، سالزبۆرگ 1989، ل79.

سوودی دەستەی ئیبراهیم ئەحمەد، ئەو نۆرەیەی دەلست و ئەو کارەی ئەنجام دەدا. حەمەدەمین سیراجی، لەمەڕ هەڵوێست و بیروڕای زەبیحی و دەستەی ئیبراهیم ئەحمەدەوە لە چەپ و کۆمۆنیستان، دەڵێ:"مامۆستا زەبیحی کتێبێکی بە ناوی(رەدی کۆزمۆپۆلیتی) نووسیبوو و لەوێدا دژی چەپەکان بووە و لەگەڵ مەکتەب سیاسی کۆن {ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تالەبانی –شاکەلی}بووە کە ئەوانیش هەر دژی چەپەکان بوون"[75]. شێخ عیززەددینی حوسەینی لەبارەی زەبیحییەوە دەڵێ:"زۆر موخالیفی کۆمۆنیست و چەپ و...ئەوە بوو دەیگوت خراپن، درۆ دەکەن، کوردیان ناوێ، هەل پەرستن"[76]. جەمال نەبەز لەمەڕ هەڵوێستی زەبیحی لە کۆمۆنیستان و کۆمۆنیزمەوە دەڵێت:"زەبیحی هەرچەندە خۆی بە شانازی یەکەوە بە مارکسیست دەدایە قەڵەم، بەڵام نەلەباری تیۆری یەوە و نەلەباری پراکتیکەوە فڕی بەسەر مارکسیزمەوە نەبوو. سەری زمان و بنی زمانی جنێو پێدان بوو بە پارتی کۆمۆنیستی عێراق کە بە (کۆزمۆپۆلیت) نێوی دەبردن و تەنانەت نامیلکەیەکیشی بەنێوی (بەرپەرچدانەوەی کۆزمۆپۆلیتیزم)ەوە لەدژی کۆمۆنیستە عێراقی یەکان دەرکردبوو، و وای پێشاندابوو کە خۆی لەوان کۆمۆنیستترە"[77]. ئیبراهیم ئەحمەد لەمەڕ ئەحمەد تەوفیقەوە دەڵێت:"ئێمە{مەبەست خۆی و دەستەکەی-شاکەلی} ئەحمەد توفیق بە نوێنەری حیزبی دیموکرات کوردستان دەناسین. ئێوە{واتە: دەستەی قاسملوو و حیسامی-شاکەلی} شەوو رۆژ لە گەڵ هەمزەو نیژاد دژی پارتی کار دەکەن، ئێوە لەگەڵ شیوعیەکانن. بێجگە لە ئەحمەد توفیق ئێمە هیچ کەسی تر بە نوێنەری حیزبی دیموکراتی کوردسات ناناسین"[78]. بەو شێوەیە توانییان بارزانی، بە دەستبەردان و وازهێنان لە هەمزە عەبدوڵڵا و هەڤاڵانی، قایل بکەن. بارزانی داوای لێ کردن، کە کۆنگرەیەک بگرن و کێشەکە لەو کۆنگرەیەدا چارەسەر بکەن. ئیبراهیم ئەحمەد و تاقمەکەی، بارزانییان تێگەیاند، کە کۆنگرە بە قازانجی هەمزە عەبدوڵڵا و بە زیانی ئەمان دەبێت، چونکە زۆرینەی پارتیی لەگەڵ هەمزە عەبدوڵڵا و هەڤاڵەکانیدا بوون. بۆیە داوایان لە بارزانی کرد، کە دەسەڵات و هێزی خۆی بەکار بهێنێت. ئیدی بەو جۆرە، لە ئێوارەی 30ی حوزەرانی 1959دا، بارزانی بە کۆمەڵێک چەکدارەوە دەچێتە بارەگای بەغدای پارتیی لە شەقامی ئەلموتەننەبی"المتنبی" و داگیری دەکات و بە کۆمەڵێک جوێن و هەڕەشەوە فەرمانی وەدەرنانی دەستەی هەمزە عەبدوڵڵا و هەڤاڵانی، لە سکرتێریی و مەکتەبی سیاسی و کۆمیتەی ناوەندیی پارتیی دەدات و کلیلەکانی بارەگا دەهێنێت و دەیداتە دەستی هەڤاڵانی ئیبراهیم ئەحمەدەوە و پێیان دەڵێت: بڕۆن بەیانیان لە سەر {واتە: لەسەر

[75] کەریمی، عەلی، ژیان و بەسەرهاتی عەبدولڕەحمان زەبیحی(مامۆستا عولەما)، چاپی یەکەم، بنکەی چاپەمەنی زاگرۆس، گۆتنبێرگ، سوید1999، ل208.

[76] کەریمی..، ژیان..،ل347.

[77] نەبەز..، گۆڤاری..، ل69.

[78] حیسامی، کەریم، لە بیرەوەریەکانم1957-1965، بەرگی دووەم، ستۆکهۆلم1987،ل77.

هەمزە عەبدوڵلا و دەستەکەی-شاکەلی} دەرکەن[79]. ئیدی بەو جۆرە ئیبراهیم ئەحمەد دەکاتەوە بە سکرتێری پارتیی و دەستەکەیشی بە دەمڕاستانی پارتیی. دنەدانی بارزانی، لە لایەن ئیبراهیم ئەحمەد و ڕاستڕەوانی هاوبیرییەوە، بۆ دەرکردنی چەپەکانی نێو پارتیی، مەترسییەکی زۆری ڕاستڕەوان بوو، لە نێزیکبوونەوەیەکی پتری پارتیی لە کۆمۆنیستەکانەوە. چونکە حیزبی کۆمۆنیستی عیراق لە سەر هەوڵ و تێکۆشانی خۆی بۆ پێکهاتنێک لەگەڵ حیزبە نیشتمانییەکانی دیکەدا و بۆ خەبات لەپێناوی کۆتاییهێنان بەو سەردەمە نائاساییە و دامەزراندی دەسەلاتێکی دیموکراتیی، بە نوێنەرایەتی خەڵک و ڕێگەدان بە ئازادیی دیموکراتی و دامەزراندنی حوکوومەتێکی تێکڕایی بە ڕێبەرایەتی قاسم، بەردەوام بوو و لە هەمان کاتیشدا بۆ دامەزراندنی بەرەیەکی نیشتمانیی پێشکەوتنخواز تێدەکۆشا[80] و بۆ ئەو مەبەستەش پرۆژەیەکی، بۆ بەرنامە و هەلومەرجی کارکردنی ئەو بەرەیە، بلاو کردەوە و خستییە پێش چاوی جەماوەر و، لە حوزەیرانی 1959دا، ڕۆژنامەی ئیتتیحاد ئەششەعب(اتحادالشعب) بلاوی کردەوە و، لە لایەن حیزبی کۆمۆنیست و پارتیی دیموکراتی کوردستان و دیموکراتە پێشکەوتنخوازەکان، کە لە دژی بڕیاری هەڵپەساردنیان لە حیزبی نیشتمانیی دیموکراتی جودا بووبوونەوە و، هەندێک بێلایەنی پێشکەوتنخوازەوە، وەک پرۆگرامێک، بۆ بەرە، بڕیاری لەسەر درا و نوێنەرەکانیان لە 28-6-1959، بیرخەرەوەیەکیان دا بە سەرۆکی حوکوومەت. بەڵام حیزبی نیشتمانیی دیموکراتی بە سەرۆکایەتیی کامیل ئەلچادرچی و، حیزبی پێشکەوتنخواز بە سەرۆکایەتیی موحەممەد حەدید، دوای ئەوە، هەر ساردییان دەنواند و خۆیان خەریک دەکرد، لە بەشداریکردن لە بەرەدا و، حیزبە نەتەوەییەکانیش، بە تایبەت حیزبی بەعس، بە تەواوی ڕەفزی بەشداربوونی بەرەی کرد لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستی عیراقدا. ڕاستڕەوانی نێو پارتیی دیموکراتی کوردستانیش، بە بەکارهێنان و قۆستنەوەی هەستی نەتەوەیی و بە مەبەستی پاڵپێوەنانی پارتیی دیموکراتی کوردستان بەرەو گۆشەگیری و دەمارگیریی نەتەوەیی و، ڕاکێشانی بەرەو بەرەی دژایەتی کۆمۆنیزم، هەوڵی تێکدانی هاوپەیمانیی نێوان پارتیی دیموکراتی کوردستان و پارتیی کۆمۆنیستی عیراقیان دا[81]. ئەوەی پتر دامەزراندنی بەرەیەکی لەو جۆرەی وەک پێویستییەک دەهێنایە پێشەوە و تا ڕادەیەک کردبووی بە ئەرکێک، باری وڵات و ملانێی چینایەتی بوو"شەڕی چینایەتیی توندوتیژ، بە سەر سەرکردەیەتی حیزب {حیزبی کۆمۆنیستی عیراق –شاکەلی}دا، خۆئامادەکردنێکی خێرای سەپاند و، بە پەلە، بەرەیەکی نیشتمانیی نوێ، لە نێوان حیزبی کۆمۆنیستی عیراق و چەند حیزبێکی

---

[79] عەلی... سۆڤیەت... ل79.

[80] خيري، د. سعاد، من تأريخ الحركة الثورية في العراق ثورة 14 تموز، دار ابن خلدون، الطبعة الأولي1980، بيروت ، ص236-237.

[81] قوجمان، حسقيل، ثورة 14 تموز 1958 في العراق، المملكة المتحدة،ص137.

نیشتمانی و پێشکەوتنخوازی دیکەی عیراقیدا، بڵاو کرایەوە. لە دوایشدا دەرکەوت، کە ئەوانەی نوێنەرایەتیی ئەم حیزبانەیان کردبوو، نوێنەرایەتی تەنێ باڵە چەپەکانی نێو ئەو حیزبانەیان دەکرد، بۆیە ئەو کارە، بوو بە هۆی وەلانانیان لە حیزبەکانی خۆیان"[82]. ئەو بیرخەرەوەیەی درایە عەبدولکەریم قاسم و بەرنامەی بەرەیەکەی تێدا بوو، لە ژمارە 121ی ڕۆژنامەی ئیتتیحاد ئەلشەعب"اتحادالشعب"ی 29ی حوزەیرانی 1959دا، بڵاو کرایەوە و لە لایەن پارتیی دیموکراتی کوردستانەوە، هەمزە عەبدوڵڵا، نووری شاوەیس، خوسرەو تەوفیق، نەژاد ئەحمەد عەزیز، ساڵح حەیدەری، شەمسەددین موفتی و سبغەتوڵڵا مزووری، ئیمزایان کردبوو، کە سەرکردەیەتییە چەپەکەی پارتیی بوون. بۆ ئاشکراکردن و ڕاگەیاندنی دامەزراندنی ئەو بەرەیە، جەژن و ئاهەنگەکانی 30ی حوزەیرانی 1959، بۆ یادی شۆڕشی 1920 و ڕێکخستنی کۆبوونەوەیەکی گەورە بۆ ئەو مەبەستە، دیاری کرا، بەڵام ڕێک هەر لەو ڕۆژەدا، باڵەچەپەکەی نێو پارتیی دەردەکرێت و ئەو بەرەیە لەبار دەبرێت و بەو جۆرەش یەکیەتی هێزە نیشتمانییەکان نەهاتە دی، خواست و ئاواتەکانی ئیبراهیم ئەحمەد و ڕاسترەوانی هاوبیری هاتنە دی و ئەو کارەش ڕێگەخۆشکردنێک بوو بۆ نێزیکبوونەوەی هێزە بۆرژوازی و ڕاسترەو و دژەچەپەکان و نەیارانی کۆمۆنیزم، بۆ بەرەنگاربوونەوەی شاڵاوی گەل و خواستی سۆسیالیزم. ئەو کارەی بارزانی کوودێتایەک بوو، دژی هێڵی چەپی نێو پارتیی و بارزانی بەو کارەی، هەڵەیەکی سیاسیی مەزنی کرد، چونکە هێڵە ڕاسترەوەکەی ئیبراهیم ئەحمەد – تاڵەبانی، بە سەر پارتیدا سەپاند و زاڵ کرد. ئەو هێڵەش لەمێژ بوو، لە هەل و دەرفەت دەگەڕا و هەوڵی خۆسەپاندنی بەسەر پارتیدا دەدا. ئیدی بەو شێوەیە مەیدانیان بۆ چۆڵ بوو و تەواوی ڕێکخستنی پارتیی کەوتە بن دەستیانەوە و بە گوێرەی بیروباوەڕی خۆیان کەوتنە پەروەردەکردنی خەڵکی نێو پارتیی. بەرپرسانی یەکیەتیی سۆڤیێت بەو گۆڕانەی نێو پارتیی گەلێک نیگەران بوون. ئەوان لەبری ئەوەی هەمزە عەبدوڵڵا بە جۆرێکی دیکە ئاراستە بکەن و نەهێڵن وا بە سووک و هاسانی خۆ لە مەیدانی خەباتی کورد وەدەرخات و ڕێگە بۆ ئیبراهیم ئەحمەد و هاوڕێیانی خۆش کات، دوکتۆر موراد عەزیز ڕەزم ئاڤەر"مراد رزم اور"یان لە مۆسکۆوە نارده لای بارزانی، بۆ ئەوەی بە بارزانی بڵێت، کە سۆڤیێتییەکان ئەو گۆڕانەی نێو پارتیی بە پیلانی ئینگلیز تێدەگەن و دەبێ پێشی پێ بگیرێت. بارزانی جەختی لەسەر ئەوە کرد، کە ئەو نایەوێت حیزبەکەی بکرێت بە لقێکی حیزبی کۆمۆنیستی عیراق و تاقە ئەڵتەرناتیڤێکیشی کە بەدەستەوەیە، دەستەی ئیبراهیم ئەحمەدە و ئەوەشی جەخت کردەوە، کە هەموو شت هەر بەدەستی خۆی دەبێت و بۆ سەلماندنی ئەو قسانەیشی، دوکتۆر مورادی لەگەڵ خۆ بردە کۆنگرەی داهاتووی پارتیی لە 5 تا 8-5-1960، کە ئیدی هەمزە عەبدوڵڵا و دەستەکەی بەڕەسمیی لە پارتیی دەرکران و بارزانی لەو کۆنگرەیەدا

[82] محمود، نجم، الصراع في الحزب الشيوعي العراقي وقضايا الخلاف في الحركة الشيوعية، 1980،ص36.

بۆ ئەوەی بیسەلمێنێ، کە هەر خۆی شتە و کەس لە حیزبدا هیچ نییە و بۆ ئەوەی هەموو لایەک تێبگەن، کۆمەڵێک جوێنی بە هەموو حیزب دا و هەر لەو کۆنگرەیەشدا دوکتۆر مورادی کرد بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و مەکتەبی سیاسیی پارتیی، هەرچەندە گومانی ئەوە دەکرێت، کە ئەو دوکتۆر موراد عەزیز"مراد رزم اور"ە، فەرمانبەرێکی دەسگای جاسووسی سۆڤیێت"ک.گ.ب"بووبێت.[83]. بارزانی بەو گۆڕانەی، کە ئەنجامی دا و بەو کارەی، جێگەی بۆمبێکی کۆککراوی، کە لەمێژ بوو بۆی دانرابوو، خۆش کرد و ئیبراهیم ئەحمەد –تاڵەبانیش پارتییان بەرەو هەڵدێر برد و لە 1964دا بۆمباکەیان تەقاندەوە.

83 عةلي..، سؤضيةت..، ل80. كوردؤ عةلي، لة ثةراوثزي لاثةرِة 80 و 81ي ئةو كتثبةيدا، باس لةوة دةكات.